

IZ KORESPONDENCIJE MIHA KLAICA

Trpimir Macan

Istraživanje života i rada Miha Klaića (1829—96), istaknutog preporoditelja i vođe Narodne stranke u južnoj Hrvatskoj (Dalmacija), zanimljiv je predmet za povjesničara. Upustivši se u takvo istraživanje, prepisao sam — među ostalim — 47 pisama i 2 brzojava, koje je Klaić uputio J. J. Strossmayeru između 1863. i 1895. Pisma su pisana hrvatskim jezikom i pohranjena u Arhivu Đakovačke biskupije.*

U tim pismima čitalac će naći najrazličitijih podataka, od onih koji rasvijetljaju privatne odnose između Klaića i Strossmayera do povijesno relevantnih podataka o razvoju političkih prilika u Hrvatskoj. U pismima nalazimo obavijesti o Klaićevim gledištima na pojedine događaje, zbivanja, tuđa stajališta i osobe, zatim o pojedinim njegovim postupcima i djelatnosti, o odnosu Narodne stranke u južnoj Hrvatskoj prema strankama u sjevernoj Hrvatskoj (Narodnoj i Neodvisnoj narodnoj stranci), o odnosima narodnjaka prema autonomašima (napose prema Bajamontijevoj »Associazione dalmatica«), »zemljašima«, Srbima i pravašima u južnoj Hrvatskoj, o imovnom stanju Stranke, financiranju »Narodnog lista« i predizborne djelatnosti, o Klaićevu gledištu na reviziju Hrvatsko-ugarske nagodbe, o njegovu radu oko organiziranja pomoći bosansko-hercegovačkim pobunjenicima, o njegovu stajalištu prema trijalizmu i nekim drugim problemima.

Osim Klaićevih pisama Strossmayeru, prepisao sam i njegova pisma upućena Šimi Mazzuri (1840—94), političaru i publicisti, Franji Račkom (1828—94), političaru i povjesničaru, Tadiji Smičiklasu (1843—1914), povjesničaru i Kostu Vojnoviću (1830—1902), političaru i pravnom povjesničaru. Pisma je Klaić pisao između 1859. i 1895. a čuvaju se u odgovarajućim ostavštinama u Arhivu JAZU i Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu.

U pismima ima vrijednih podataka za odnose Narodne stranke prema strankama i političkom razvoju u sjevernoj Hrvatskoj, zatim o razdorima u Narodnoj stranci (»zemljaši« 1873, i Biankinijeva Šestorica 1892), o procesu ponarođivanja javnog života i gospodarskog razvoja, o odnosu prema bosansko-hercegovačkom pitanju, Srbima i Slovencima, te o osobnim odnosima s istaknutim suvremenicima.

* Zahvaljujem dr. Stjepanu Bäuerleinu, biskupu u Đakovu, koji mi je dopustio rad u Đakovačkom arhivu i ljubazno mi stavio na raspolaganje Klaićeva pisma. Isto tako zahvaljujem službenicima Arhiva JAZU V. Hofman i Lj. Madirazza, te službeniku NSK Šimi Juriću na susretljivosti za vrijeme mojega rada.

Iako ovdje ne kanim komentirati ovu građu, nadam se da će ona sama, raznolikošću i mnogostrukošću svojih podataka, biti korisno štivo širem krugu povjesničara. U bilješkama ću se ograničiti na primjedbe neophodne za prvo razumijevanje izvora. Pisma su prepisana uglavnom onako kako su poteknula iz Klaićeva pera. Međutim, ponešto sam promijenio. Tako sam sve naslove novina i časopisa stavio među navodnike, jer Klaić to nije dosljedno činio. On je također miješao korijenski i fonetski način pisanja (npr. liepo, lijepo, pa čak i ljepo). Stoga sam uzeo slobodu da sve riječi fonetiziram, osim vlastitih tuđih imena. Isto sam tako dosljedno ispravio sve pravopisne pogreške (npr. Klaić je gotovo uvijek pisao samo ć, zatim nebi namjesto ne bih, jeli namjesto je li, spajao je negaciju s glagolom, pisao jih namjesto ih, se namjesto si (pripravljati se bolju budućnost), miješao počasno Vi s vi, što sam ujednačio u Vi, a i svugdje sam pisao znak đ umjesto dj. I to su svi moji zahvati.

Trpimir Macan

I. Pisma Miha Klaića Josipu Jurju Strossmayeru (1863—95)

(Arhiv JAZU, Zagreb, XI A i Arhiv Đakovačke biskupije, fasc. XXVII)

Kod pisama iz Đakovačkog arhiva stavit ću posebnu oznaku provenijencije, dok kod onih iz Arhiva JAZU ne ću stavljati nikakvu oznaku. To činim stoga, jer sam u Đakovu boravio neposredno prije ulaska HZ u tisak, pa mi nije preostalo vremena za temeljito preuređenje ove zbirke. Isto tako drugačijim brojevima bilješki popratit ću pisma iz Đakova, da ne bih poremetio dosadašnji niz.

1.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni gospodine!

Lijepa Vam hvala na Vašem listu i na preporuci za mene poslatom gospodinu kancelaru. Moje stvari, uhvam se, na dobro će se okrenuti, i neće vele vremena proći da ću opet biti namješten na moje mjesto u zadarskoj gimnaziji.

Vele drago bilo bi mi bilo da sam se ovdje s Vama sastao. Ali ne mogu više uzdržat se i treba da se vratim u moj zavičaj. Kad ako Bog da ovdje dođete, i kad se sa Carom sastanete, preporučite mu našu stranku u Dalmaciji, koja je od ondašnje birokracije progonjena i pred vlastima bečkim osvađena kako separatična i još gore. Kažite kakva je to velika nepravda, i za istu dinastiju pogibeljna politika. Sami Slavjani u Dalmaciji mogu Austriji sahraniti Dalmaciju u dojučem ratu, koji će prije ili poslije buknut na obalam jadranskog mora. Austrija brez Dalmacije, to jest brez mora, dospjeva biti velevlad. Ako su Talijani odustali štogod od njihovijeh težnjah proti Dalmaciji, to je zasluga narodne stranke, od koje oni ni snivali nijesu, da će se onako jaka i slobodoumna podići u zemlji, koja je četiristo godina bivala pod talijanskom zapovijedi. Ako se narod u Dalmaciji od dinastije odstrani, birokracija talijansko-njemačka ne će drugo nego ju u propast prije dovesti.

Ovaj list predat će Vašoj Preuzvišenosti gospodin Bogdan, moj sugrađanin Dubrovčanin, vrli i poštenu mladić, ali od siromaške kuće, koji kani u Beču svoje nauke pravoslavne dovršiti. Ja se usuđujem preporučiti ga Vašoj milosti i Vašemu dobru srcu komu niko nigda nije zaludu bio preporučen.

U isto doba preporučujem Vam oni posao od »Nazionala«... Ja sam i Nodilo pisali gospodinu Jurju Vranicani, ali nismo nikakva odgovora dobili.

Bog Vas pozivao za puno i puno ljeta za sreću i diku miloga našega naroda slavjanskoga na jugu. Lijepo ljubeći Vam ruke, ostajem sa dubokijem poštanjem. U Beču na 11. lipnja 1863.

Vaše Preuzvišenosti
preponizni sluga
Miho Klaić

2.

Preuzvišeni i prepoštovani gospodine!

Primio sam pismo od gosp. baruna Josipa Vranicani-a,¹ iz koga sam razumio da ste Vi blagoizvolili u Vašem beskrajnom rodoljublju potpomoći naš »Narodni List«² zajmom od 2000 fiorinah, koji bi ostali po Vašoj naredbi svojina po poli Matice Slovenske i Gimnazija sinjskoga. Ja Vam na ime svih dalmatinskih rodoljubah od srca zahvaljujem na tom daru, koji će uzdržati živo ovo ognjište pri kom se domo-rodna srca sve to veće požižu i razjaruju u ljubavi naše opće domovine.

Nego valja u isto doba da Vam očitujem, kako davši potpunu ovrhu Vašoj naredbi, ovi Vaš dobročin ne bi mogao ni za čas ostati zaklonjen svijetu, te bi i tim narodna stvar u Dalmaciji jako štetovala. Koliko bi koristi »Narodni List« prijaod Vaše dobrovoljne odluke u svojoj novčanoj ekonomiji, toliko bi izgubio upliva i moralne sile kad bi protivnici naši saznali da mu je iz Vaše blage ruke pomoć došla. Oni bi ga mahom rastrubili po svijetu kano najmljenika, kano potplaćenika, kano glasilo svoga gospodara, a ne javnoga narodnoga mnijenja. Vi znate koliko se ovde nami predbacalo da iz Hrvatske plaće beremo i darove primamo. To se je dokazalo sve lažno, a sada bi to sve opet povjerovano bilo, kad bi se očito vidjelo da se je takova štogod dogodilo. Ja i oni tijesni krug dvojice ili trojice prijateljah, koji sa mnom se o »Narodnom Listu« bave, mislimo da bi za narodnu stvar po Dalmaciji manje škodilo da list prestane izlaziti, nego da protivnici nas mogu ukoriti da se je već doistinjilo što su govorili o hrvatskom novcu.

Za to smo odlučili po napatku gosp. baruna Jos[ipa] Vranicani-a poslati Vam u Trst dvije privatne obveznice gosp. Natka Nodila³ kao urednika, po 1000 f svaku i na Vaše presvijećlo ime upravljene, neka Vi kad promotrite što Vam pišem, ako nađete temeljito i po Vašoj volji, možete poslati novac, ali pod tim uvjetom da ostanu obveznice pri Vami i da na čije drugo ime, a ne Vaše, predate novac na poštu na me u Zadar upravljene.

Među to Vi ćete iznaći, a i mi ćemo proučiti kako bi se mogla obratiti ta glavnica na one svrhe na koje ste Vi željeli, a da do javnosti ne dođe da se pri nami nahode.

I opet Vam se zahvaljujuć i nazivljuć Vam da Vas Bog pozivio zdravo i veselo, dubokim poklonom i poštanjem potpisujem se

Vašega preuzvišenoga i prepoštovanoga Gospodstva preponizna i prepokorna sluga

Miho Klaić

Iz Zadra, na 11. kolovoza 1863.

¹ Josip barun Vranicani (1831—66), pravnik iz Severina. Mecena književnika, zastupnik u Carevinskom vijeću. U pismu od 11. VI 1863. krivo se spominje kao Juraj.

² »Narodni list« (Il Nazionale), glasilo Narodne stranke, koje je izlazilo u Zadru od 1862. i odigralo važnu ulogu u okupljanju i usmjerivanju narodnjaka.

³ Natko Nodilo (1834—1912), prvi urednik »Narodnog lista« i od 1874. profesor opće povijesti na zagrebačkom Sveučilištu.

3.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni i vele štovani gospodine!

Dobio sam list od gosp. Bogdana iz Beča, u kojemu javlja mi Vaš dobroćinski dar, što se tiče njegova posla od doktorata. Po Vašoj neiscrpljivoj dobroti bit će moguće gori imenovanomu gospodinu dovršiti njegove nauke, za koje od toliko doba boravi u Beču, i posvetiti se, vrativ se u domovinu, radu na narodnomu polju, na kojemu i dosada, u čem je mogao, pokazao se vrli i poštteni rodoljub. Ja, koji poznam plemenita čuvstva gosp. Bogdana, mogu Vas uvjeriti, da će Vam on biti za vas svoj život haran i da Vaše dobro djelo bilo je učinjeno zaslužnu mladiću. Budući paka Vi mu pritekli u pomoć po mojoj preporuci, izvršujem dužnost moju zahvaljujući Vam od moje strane na blagodarnosti s kojom ste se dostojali uvažiti je, dajući mi tako novi znak dobrohotnosti Vaše prema meni, od mene u ničemu nezaslužene.

Ne mogu propustiti ovu prigodu da Vam opetovano ne preporučim naš »Narodni list« za da ako je moguće Vi mu priteknete u pomoć u pogibelji koja mu prijeti.

Izvolite, Preuzvišeni Gospodine, primiti znak moga dubokoga poćitanja, sa kojim ruke Vam ljubeći ostajem

Vaše preuzvišenosti
Preponizna i prepokorna
sluga Miho Klaić

Iz Zadra na 10. listopada 1863.

4.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni gospodine,

Zadržao sam se u Zadru više nego sam mislio, i tako Vaš prijateljski list od 24. proš. našao sam ovdje u Dubrovniku, gdje sam stigao jučer u jutro.

Vele drago bilo mi je čuti za Vas i za Vaše zdravlje, a u isto doba obaznati izvorno kako su naša dogovaranja dospjela u Pešti sa Mađarima. Ispalo kako mu drago, psovali Mađari i govorili što im na um pane, mi se osramotili nismo, nego svakako narodnoj stvari koristili s našim dogovaranjem, ako i nismo uspjeli. Bit ćete vidjeli kako »Indipendance« vrlo pametno i razborito o nama i o našoj stvari govori. Kako političke stvari se iznenada okreću ne mogu nego biti na korist nama i federalističkom načelu u Austriji. Dakle ustrajnosti i postojanosti pak cilju našem primaknut ćemo se i dalje. I ja pišem u »Nazionalu« članke o našem dogovaranju pod naslovom »Ungheria e Croazia«: molit ću Vas da ih pročitate pak da s vremenom tako dobri budete izreći mi Vaš sud o njima.

Ne treba da Vam kažem s kolikim veseljem iza toliko doba vidio sam opet otadžbinu i moju dragu obitelj. Mojoj gospođi predao sam Vaš ljubežljivi pozdrav i ona Vam ga zahvalno odvrća i izriče želju da čim prije uzima čast lično se s Vama upoznati.

U Zadru uredili smo na svrhu tiskarnu, ali mnogo smo istrošili, dosta više nego smo cijenili. Da nije bezobraznosti i da me stid nije, još bi Vašu neiscrpljivu veliku-dušnost molio za malo potpore, to jest za onoliko koliko sam od dobrote Vaše u Pešti primio.

Molim Vas da mi pozdravite Miškatovića, Perkovca i našega velecijenjenoga kanonika Račkoga.

Vama želim svako dobro, da Vas Bog požive za korist narodnu, na diku i čast Vaših mnogobrojnih štovatelja, među kojima se ja od najnižih, ali vjerujte mi i od najsrdačnijih.

Ne treba da Vam kažem koliko će mi drago biti ako se udostojite odgovoriti mi, i javiti mi sve što uznete da me može uzanimati, među čemu u najprvom mjestu Vaše zdravlje i stanje.

Ne ostaje mi drugo, nego ruke Vam poljubit i preporučit se Vašoj dobroti.

Vaše preuzvišenosti
Prepokorni sluga
Miho Klaić

U Dubrovniku na 7. srpnja 1866.

5.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš blagi list od 10. tek. iz Rogatca, i vele drago bilo mi je čuti iz njega za Vaše dobro stanje, koga Vam Bog uzdržao i poživio Vas na diku i korist miloga našeg naroda.

Lijepa Vam hvala na Vašoj neiscrpivoj darežljivosti, i to u ime moje i svih mojih prijatelja, kojim je do opstanka »Nazionalova«. Novac možete poslati na mene amo u Dubrovnik, a ja ću ga proći Nodilu u Zadar, i to za ne dat u oči u prepriječit svako govorkanje, koje bi se lasno porodilo, kad bi ga Nodilo od Vas upravo primio.

Ja sam u listovima čitao i s velikim interesom pratio sastanak Vaš i ostalih rodoljuba slavenskih u Beču.⁴ Bože daj da plodom dobrim urodi, a osobito da se Slaveni, i ponapose amo mi južni, naučimo pameti i uvidimo da jedino sloga i čvrsta dobra volja mogu nas spasiti i učiniti da postanemo narod u kolu ostalih izobraženih u Europi. Ali nadate li se Vi dobru od Vlade? Hoće li ju gorke nevolje jedan put od starog puta i od starih grijeha odvratiti? Može biti da sam ja odveć pesimista, ali ja se bojim da »lisica dlaku mijenja a ne ćud«. Bilo tomu kako mu drago, stoji vazda da naš napredak viši visi od nas istih nego od vlade; i ako mi pojedino budemo ljudi, postat ćemo skupa i narod. U toliko iz svega srca želim da i unaprijed Vaše djelovanje dobrim plodom urodi, i da Vaše slavno ime i Vaš upliv sve to jače se usširi po narodu, komu ste Vi ne samo srce nego i glava. I ovo Vam ozbiljno brez ikakva laskanja govorim, jerbo u mom boravljenju i općenju s Vama u Pešti mnogo sam Vas poznavati naučio, i dosta koješta vidio i naučio što prije nijesam znao.

Govorka se da će sadašnji sabor dalmatinski raspušten biti. Ako i koliko Vlada poštena i slobodoumna želi biti to valja da učini, i da se novi izbori brez presije obave. Ako tako bude, mi se uzdamo prodrijeti većinom ako i ne velikom, jerbo nam takvu ne može nigda dati sadašnji izborni red, i zašto žalibože velika pokvarenost vlada u našim gradovima i gradićima. Vidite te naše talijanaše, te ostatke stare mletačke pokvarenosti! Kad su dočuli da Talijani se približuju našoj obali i da joj prijete, u potaji su se radovali i srce im je od veselja igralo, prem da s vani su se Vladi klanjali, isto je lizali i isto jeli. Ali kad je Talijanom pokušaj na zlo ispao, i naši ih hrvatski mornari po Visom potukli, eto ti ih da brže bolje caru čestitaju, da spominju *Actium*, *Issu* i *Lepanto*, to jest Rimljane, Grke i Mlečiče, sve samo ne Slavene, eto ti ih da ga molu da autonomiju, to jest i za dalje njihovo gospodstvo nad našim hrabrim ali nevoljnim narodom. I naš car sve to prima za gotov novac i odgovara im na talijanskom jeziku! A kako ne bi; nijesu li mu Slaveni dalmatinski opisani bili kako buntovnici; nijesu li sve ovejani autonomi i dan današnji na kormilu vlade,

⁴ Klaić misli na sastanak čeških i poljskih federalista u Beču, na kojem je F. L. Rieger predložio nacrt federalističkog ustava.

prem da je glava jedan Hrvat, koga oni za nos vode kako im je drago. Još bi Vam o držanju ovih naših poganih koješta pripovijedati imao, ali nisu stvari za pisati, nego ću Vam ih pripovijedati na glas kad se ako Bog da prvi put sastanemo. — Vraćajući se na izbore naše, ako bi se u toliko hrvatski sabor sastao, da Vam je preporučeno sve što manje o Dalmaciji govoriti dokle izbori nesvršeni budu, i to za ne dat povoda osvađanju, klevetanju itd., u kojim su krepostima naši protivnici izvrsni da im nema para. Ako većina naša ispane, tad su u našim rukama i nožice i svita, i tad ćete vidjeti kako će nam se ovi potištenjaci koji nas sad kude, klanjati od crne zemljice.

Moja obitelj zahvaljiva se na Vašem ljubežljivu pozdravu i srdačno Vam ga odvrća.

Kadgod se udostojite pisati mi, i obznanit me o Vašem stanju i djelovanju, bit će mi neizmjereno drago i bit ću Vam puno zahvalan. U toliko Vas molim da mi Vaše prijateljstvo i dobrohoćenstvo uzdržite, i ruke Vam ljubeći ostajem

Vaše preuzvišenosti
Sluga prepokoran
Miho Klaić

U Dubrovniku na 22/8 1866.

6.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni gospodine,

U svoje vrijeme primio sam u Dubrovniku Vaš štovani list sa uklopljenom svotom, na kojoj u ime svih narodnjaka lijepo Vam zahvaljujem. Što mi pišete o namjeram Vlade glede nas žalosno me dirnulo, prem da mi nije ništa novo, i da sam se ja, kako sam Vam već pisao, svemu tomu nadao. Nami ne treba zdvojiti, nego čvrsto raditi za raširenje prosvjete među narodom našim, i slijediti Vas, koji nam skoro u tom pogledu daste velikodušni primjer s darom koga pokloniste za utemeljenje jugoslavenskog sveučilišta. Kad ćete kraju doći Vašom neiscrppljivom darežljivosti? Na koji način će moći i umjeti narod naš haran i zahvalan Vam se pokazati? Živili i opet živili: to svaki pošten jugoslavjen iz dna srca vapi; i Bog nas uslišio za mnoga ljeta!!

Hrvatski sabor i dalmatinski sazvani su na 19 došastoga; i eto mene opet u neprilici. Što da radim? Kako član Kraljevinskog odbora ja bih morao učestvovati u sastavljanju izvješća na sabor. Ako se odavle uklonim i ne prikažem na saboru eto uzroka *škandalu*, koji bi nam mogao vele štetovati u izborima na novi sabor, koji iza ovoga zasjedanja imadu se obaviti, i oko kojih je sad sva naša briga, za da narodna stranka uzima većinu. Evo dakle što sam odredio raditi, i što javljam Vama kao predsjedniku Kraljevinskog odbora i kao prijatelju za da me posavjetujete. Izvješće rečenog odbora nema sadržavati drugo nego historični iskaz našega djelovanja u Pešti, brez ikakva predloga, na koji mi nijesmo opunovlašćeni, i jerbo sabor sam može odlučiti što mu treba nadalje raditi. Tako izvješće može naš vrli Perkovac izraditi i brez mene. Sabor će odrediti da se izvješće tiska, da se razdijeli, pak da se uzme u pretres. Valja da znate da naš sabor neće dalje trajat od jednog mjeseca, i da okolo polovice prosinca bit će zatvoren. Ja bih želio svakako učestvovati kod pretresivanja i u saboru biti kad odlučeno uzima kako da se Hrvati unaprivladaju i kako ova nesrećna i vjekovita državo-pravna pitanju imaju riješena biti. Zato kad bi moguće bilo ja bih predložio, da u prvi mjesec dana zasjedanja Sabor uzme u pretres natrag poslani izborni red i druge posle, koji su nerješeni ostali kad se sabor odgodio: pak netom onda prođe na državo-pravna pitanja. To će vrijeme služiti za da se pojmovi razbistre i stranke konstituiraju. Mimogredo ovdje budi rečeno, da

ja sam od mnjenja, da se svaki daljni dogovor s Mađarima prekine, i da se mi *directe* stanemo nagađat sa Bečom. Ako mi tim putem možemo postići ono što sam ja bio napisao u Pešti kad smo se sa Mađarima dogovorali, to jest parlamentarnu vladu u poslima navedenim u 42 čl., sa budžetom svojim, mi bismo veliki korak učinili, baš i ako bi sve ostale posle primili u skupno zakonodavno tijelo u Beču, gdje bismo s nama imali Čehe, Poljake i Slovence. Brez centralnoga tijela koje će centralnu vladu kontrolirati i borbu biti proti bečkoj kamarili, vjerujte mi, ni mi, ni nijedan narod austrijski, neće se dočepati ni slobode, ni narodnosti, ni materijalnog dobrostanja. Sve to presupponira da će vlada, ako i ikoliko, iskreno raditi i ozbiljno težiti za ikakvim uređenjem carevine. Ako toga nema ili ne uzbude, tad nemojmo se ni kupiti na sabor, uzalud sile tražiti i kukavnomu narodu terete namećati. Ja sam od mnjenja da Hrvatskoj treba ma na koji se način urediti, dočepat se vlade pametne i jake, koja će htjeti i moći neredima i zlu svakojaku na put stati i materijalnim interesima zemlje, koji tako stradaju, u pomoć priteći. O ovakvom žalosnom stanju, kakvo je sadanje, zemlja sve više propada, a s tim i žuđena bolja budućnost sve se više oдалjuje. Neka nam se jedan dan i ruke puštu i lanci s noga skinu, što će nam sloboda, ako utoliko budemo svi oprosjačili i pokvarili se? Treba se dakle konstituirati, za moći raditi i za znati kud, kako i što da radimo. Ja znam da mnoge ove misli su i Vaše, i zato se usuđujem ovdje ih opetovati i izjaviti nadu da će naš sabor, ostaviv teorije, osobnosti i ostale malenkosti jednodušno i odvažno praktičnim putem udariti. K tomu cilju za doprinijet ono što mogu želio bih dakle, kako gore rekoh, učestvovati kod raspravljanja državo-pravnih pitanja i vele drago bi mi bilo kad bi na njih prišlo stopro oko polovice prosinca, ili iza Božićnih praznika. Molim Vas utoliko preponizmo da mi izvolite odgovoriti Vaše mi mnjenje i to radi moga vladanja.

Moja obitelj odvrća Vam Vaš ljubežni pozdrav, živo želeći čas za poznati Vas osobno. Da ste mi zdravo i veselo, svako Vam dobro nazivajući, i ruke Vam ljubeći ostajem

Vaš preponizni sluga
Miho Klaić

U Zadru na 30. listopada 1866.

7.

(Arhiv u Đakovu)

Preuzvišeni gospodine,

Bio sam naumio prisutan biti sjednicama dalmatinskog sabora dokle bi se bio proračun opremio, pak tad odmah krenuti put Zagreba; što bi se bilo dogodilo prvih dana došastoga mjeseca. Ali iznenada stiže mi slijedeći glas. Na predlog našega namjesnika Filipovića, kad je u Beču bio, Nj. Veličanstvo imenovalo me školskim savjetnikom i nadzirateljem pučkih učiona. Isto mjesto koga naš slavni Rački ima u Hrvatskoj. Ta okolnost, budući da odmah moram u službu stupit, čini mi nemoguće odalečiti se iz Zadra, i zato mi ne ostaje drugo nego položiti mandat zastupnika na saboru Tr[ojedne] kraljevine, što ću već danas i učiniti poput brzogjava. Ovih dana izišla je naredba da u svim pučkim učionicama poučni jezik mora biti isključivo hrvatski. Svaki dan nadamo se drugoj naredbi iz Beča po kojoj će se prilično mjesto dati našem jeziku na srednjim učionama i na sudu. Ti vladini čini i moje naimenovanje, koje je veoma naše talijanaše uzbunilo, pokazuju nam da je Vlada ozbiljno počela našim pravednim zahtjevima zadovoljivati. Jedan put kad pučke učione u našim rukama imamo, lasno će nam biti narod na bolju budućnost pripravljati. I taj razlog, više nego išta, usilovao me da se nove časti primim, koja uostalom vele je mučna, i radi koje treba će da se okanim mirnoga i meni toliko dragoga življenja.

Primio sam Vaš prijateljski list, i veoma mi je drago, da se Vaše misli u pogledu životnih pitanja Hrvatske sa mojim slažu. Okolnosti su nam žalibože protivne, i položaj domovine, po nastojanju osobito naših dobrih prijatelja Mađara dosta nepovoljan. Bože daj da se sabor pokaže na visini koju događaji i teška vremena zaslužuju! Koliko znate, preuzvišeni, nastojte oko sloge, oko mudra i ponosna držanja njegova, za da nas neprijatelji ne uzmognu bjediti. Program koga je »Pozor« razvio ne mogu sasvim odobriti; to jest da se kao preduvjet svakog dogovaranja stavi cjelokupnost. Ja bih žudio da sabor iziđe sa pozitivnim sveopćim predlogom, prilično na onaj način kako sam ga ja bio sastavio u Pešti, i koga nacrt ima biti u rukama Perkovećim, s tom samo razlikom, da se svaki dalji dogovor s Ugarskom kao prekinut smatrati ima; i da sve one poslove koje sabor području svoje autonomije ne ostavi, prenosi ih u područje skupnoga parlamentarnoga tijela, koje se u Beču stvoriti ima i na kome će tr[ojedna] Kr[alj]evina, osebno i neposredno zastupana biti. Ti skupni poslovi imali [bi] biti oni koji u reskriptu na Ugarski sabor navedeni i kojima bi trebalo dodati građenje željeznica i morske građevine. Ako u ovome smislu sabor predlog izradi, pametno ga obrazloži i jednostušno ga primi, ja mislim da će si on obraz osvijetljati i za narod korisno raditi, tim više što ja mislim, da će pretjeranost Mađara odbit ponudu Vladinu. Ako se sabor u cjepidlačenje i u teoriziranje upusti, ostavivši praktični put, tad će najviše u prilog Mađarima i svim onim, koji o propasti našoj nastoje, u prilog raditi. Ja i svi prijatelji, pomljivo i marljivo slijedit ćemo radnju sabora, iz srca želeći da joj se radovati uzmognemo.

Molim Vas da me Račkome, Perkoveću i svim ostalim prijateljima srdačno napomenete. Primite ljubezni pozdrav moje obitelji i svih narodnjaka; Bog Vas poživio na slavu i diku naroda našega; ruke Vam cjelivajući sa punim poćitovanjem ostajem

Vaše Preuzvišenosti
Prepokorni sluga i prijatelj
Miho Klaić

U Zadru na 24. studenoga 1866.

8.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam obveznicu od prijatelja iz Sinja i evo Vam je ovdje uklopljenu šaljem, skupa s jednim pismom istih prijatelja u kojem Vam njihovu zahvalnost na Vašoj neizmjeranoj dobroti izražuju. Hvala i opet i sa moje strane i da Vam je i ostalo preporučeno. Dobro bi bilo da obveznica kod Vas ostane mjesto kod ćovjeka koji Vaše posle vodi i to za da stvar ostane što tajnija. Slučaj može uraditi jednu od svojih, a Vi možete pomisliti kakva bi se graja od strane naših protivnika digla kad bi se stvar obaznala.

Opet Vam preporučam ono što sam Vam u prošastoj mojoj pisao glede Vašega zdravlja. Vjerujte mi da ničim prije kao studenom vodom izliječiti ćete se i na bolje okrenuti.

Amo sve slijedi mirno i radi se da stećevine utvrdimo i da biljeg pravi, koji joj ide, zemlji udijelimo glede narodnosti, tako da jednom pitanja u tom pogledu nestane.

Bog Vas poživio, primite moj i svih ovdje boravećih prijatelja srdaćni pozdrav i oćitovanje mog dubokog poštovanja.

Vaš pokorni sluga i prijatelj

Zadar, 24. I 1871.

Miho Klaić

P. p. Preporučujem Vam fotografije.

9.

Preuzvišeni gospodine,

Tu skoro prijatelj Tončić,⁵ došao iz Biograda, reče mi kako mu je prije njegova odlaska gosp. Rački, koji se u Biogradu nalazio, dao nalog neka me upita jesam li ja prošlih dana od Vas jedno pismo primio. U isto doba rečeni gosp. Tončić kaza mi po prilici što se u tom listu, koga je primio nijesam, sadržavati moralo i kako se odnašati imao »Narodnog Lista«.

Znam da od mnogih strana Vami je prispjelo tužba proti sadašnjemu pravcu »Nar. Lista«. Meni također, u zadnjem mom putovanju kroz Dalmaciju, istovjetnih tužba bilo je prikazano. Premda u tih tužbah ima i koješta prečeranog, pripoznajem da ima u njima i temeljita. Ja isti više puta nastojao sam da im se uzrok prekine i kadgod sam i uspio. Ali zabavljen mnogim poslim, ne mogu sada da se bavim uređivanjem lista, koliko sam se prije bavio i zato svakom ne mogu da doskočim. Prijatelj Pavlinović,⁶ koga Vi dobro poznate, hoće na silu da upliće u politiku pitanja, koja amo ne spadaju, pitanja koja dražu, koja siju razdor, a tobožnjoj svrsi koju on pred očima ima slabo pomažu, ako baš ne odmažu. On na svoje ime ima, blizu nego sve, ubilježene dionice koje ste Vi veledušno darovali za utemeljenje »Narodnog Lista«. Rekbi da hoće da neke od tih dionica, i baš zadnje, bile su od Vas uprav njemu darovane. Vi ćete se sjećati da sam ja još lani od Vas pitao i primio izjavu u kojoj kažete da ste Vi vas oni novac dali u korist »Narodnog Lista«. To on znade, ali to nije dosta. Treba od Vas još jedna izjava u kojoj da otvorito bude kazano, kako da Vaša namjera nigda nije bila da se pravac »Nar. Lista« promjeni, nego da on vjeran ostane prvom svom programu.

Ja Vas dakle molim da Vi meni jedan list upravite u kom da svečano ponovite lanjsku izjavu, to jest da ste Vi novac »Nar. Listu« poklonili, ter da dodate kako da je Vaša želja i namjera da »Nar. List« ostane i unaprijed vjeran svome starom pravcu to jest branjenju sjedinjenja i slavenske narodnosti u Dalmaciji, širenju slavenske uzajamnosti a osobito bratskih odnošaja između Hrvata i Srba, ostavljajući posve na stranu svako pačanje u vjerozakonska pitanja. Na koncu mogli biste dodati meni nalog da ja, što se novca od Vas primljenog tiče, uredim posao tako da se zna da je to svojina »Narodnog Lista«.

Neka ovo pismo poteče kako od Vaše inicijative, a ne kako odgovor ovom mom pismu, neka se ja mogu njim u društvu poslužiti i da se ne bi komu učinilo kako da su ovo nekakve moje spletke.

Mogu Vas uvjeriti da je sada, kao i vazda, najvruće moje nastojanje oko toga kako da se mir i sklad među nami uzdrži i da se među nami nepocijepamo na korist i radost naših dušmana. Ja sam za tu svrhu dosta do sada žrtvovao, a i unaprijed ću; i u ovoj prigodi nadam se stvari urediti tako da nikome na zlo ne bude. Stara je mana nas Slavena, i prvi uzrok da robujemo, inad, prkos, svaki hoće na svoju, nitko neće da popušti, a neka opća korist ide u propast. Ima i kod nas toga zla, ali onomu koji ga vidi, sveta je dužnost raditi da ga iskorijeni i imati pameti i za onoga koji je nema. Pavlinović dobar i pošten, ali i on prkosit i na svoju. Vrhovno ravnanje uređivanjem lista valja mu iz rukuh dignuti, a neka suradnik i pomagač ostane, biti će vazda štovan među prvim i najzaslužnijim.

Ako imate za sada još novca poslati »Nar. Listu«, kako rekbi da ste veliko-dušno obetali, a treba nam, mogli biste ako Vam se tako svidi, naručiti da preko mojih rukuh amo prispije. Ali činite kako bolje mislite i prama ugovorim koje ste možda sklopili. Neka za Boga ne bude ni najmanjeg povoda uvredi za ikoga.

⁵ Josip Tončić, tada u Beogradu tajnik u Ristićevoj vladi.

⁶ Mihovil Pavlinović (1831—87), političar i književnik, jedan od najistaknutijih članova Narodne stranke. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću.

Želim da dogovori među regnikolarnim deputacijami uspiju i da se Hrvatska jednom uredi i da tako i mi uzmognemo k njome se približiti i iz ovoga polutanskog stanja se izbaviti. Premda, ako hoćete da Vam istinu kažem, nemam vele uhvanja, poznavajući silu i prećeranje mađarsko. Vidim da među odaslanicim mađarskim dobar dio onizih je sa kojim smo zajedno god. 1866. dogovarali.

Kum⁷ Vaš dobar, čvrsto raste i razvija se. Do sada lijepo i krasno dijete.

Molim Vas za jednu fotografiju sličnu onoj što ste Pavlinoviću darovali.

Moja obitelj preporuča Vam se i drago Vas pozdravlja. Meni ne ostaje nego Vam nazvati svako dobro i izraziti Vam naše duboko poćitanje sa kojim ostajem kao vazda Vaš odani

Zadar, 24. listopada 1872.

Miho Klaić

10.

Zadar, 27. prosinca 1873.

Preuzvišeni gospodine,

Prigodom novog ljeta, evo me da Vam ga čestitujem želeći Vam iz svega srca svako dobro i svaki blagoslov Božiji, na Vaše zadovoljstvo a na korist milog našeg Naroda za koga ste Vi toliko učinili i svaki dan činite. Moja obitelj meni se pridružuje u čestitki i srdačno Vas pozdravlja.

Vidim da u Hrvatskoj stvari prilično su na bolje okrenule. Uz rasulo Mađarske i uz propast koja joj prijeti, velika je sreća po mome mnenju da je Vlada domaća u narodnim rukama.

Kod nas izravni izbori⁸ nijesu posve povoljno ispali za narodnu stranku. Po naravnom stanju stvari, od skupa devet izborništava, šest morala su biti naša, a tri protivnička. Za malo glasova izgubili smo dva kotara i tako ne ispadoše nego četiri narodna zastupnika. Protivnici prevladaše nas sa novcem koga su izobilno primili iz *anfassungsfreundlich* krugova, a mi žalibože nijesmo ga imali, niti ga imamo vele. Godina je jedna pak težaku mučno se krećati na izbore, a ono fukare oko gradova nije mučno podmititi.

Bit ćete vidjeli kako su moj izbor uništili.⁹ U izboru bilo je nepravilnosti, ali ne više nego u ostalim. To se dogodilo uz nastojanje naših protinika, a njemački ustavovjerci morali su im to za hatar učiniti. Sad se iz petnih žila napinju da ja opet izabran ne budem i da njihov kandidat prodre. Upotrijebit ću sva sredstva, a osobito novac, kojim uz gladnu godinu može se dosta. I mi ćemo se boriti, jer je za našu stranku pitanje poštenja pobijediti. Ali nam se sredstva hoće i evo me opet da i Vas zamolim da nas potpomožete sa jednom malom svoticom. Priznajem da je bezobraznost, ali, kako Vi često kažete: sila Boga ne moli! Nadam se da uzalud nećemo se biti Vašoj dobroti utekli.

Bog Vas poživio, primite moj srdačni pozdrav i izraz dubokog poćitanja

Vaš odani prijatelj i sluga

Miho Klaić

⁷ Ljubo, mlađi Klaićev sin.

⁸ Izbori za Carevinsko vijeće po novom Zakonu o neposrednim izborima, kojim je dokinuto slanje zastupnika izabranih u zemaljskim saborima.

⁹ Poništenje Klaićeva mandata u Carevinskom vijeću. Izabran ponovo na početku 1874.

11.

Preuzvišeni gospodine,

Ja i moj prijatelj Monti¹⁰ namjeravamo pri povratku kući proći preko Đakova i Zagreba, ter tom prilikom imat čast Vas posjetiti i upoznat se Vašim prebivalištem. Dočim se Reichrath ove nedjelje zatvara, mi ćemo po prilici krenuti odavle u došasti ponedjeljak, stati ćemo jedan dan u Pešti, ter u srijedu ili četvrtak biti u Đakovu. To Vam imam čast javiti da, ako slučajno ne biste ovih dana mogli kod kuće biti, imate dobrotu javit nam, a mi tada ostavit ćemo za drugi put posjet.

Čuo sam da ste ovdje tu skoro bili, malo prije moga dolaska, i primio sam Vaše ljubežljive pozdrave.

Bog Vas poživio i dao Vam svako dobro, primite izraz mog dubokog poštovanja i iskrene privrženosti sa kojom ostajem

Vaš sluga i štovatelj

U Beču, 4. V 1874.

Miho Klaić

Ako bi slučajno štogod nepredviđenog naše putovanje zapriječilo ili promijenilo, brzojaviti ću Vam.

12.

(brzojav)

Pešta, 14. V 1874.

Preuzvišenom Strossmayeru, Đakovo,

Sutra petak večer ja Monti bit ćemo Osijeku, pošaljite kola dignut nas. Živili. Klaić.

13.

Preuzvišeni gospodine,

Moj pašanac odvjetnik u Spljetu, *Dr Gajtan File Bulat*,¹¹ dragovoljno se prima zastupati posjednike ono Vaših 200 dionica društva »Associazione dalmatica« i raditi da se do jednog rješenja dođe, to jest ili da se neki dobitak vidi ili da se društvo liquidira.

Ali za to treba mu imati punomoćje od obaju posjednika, to jest od Akademije i od Vašeg Sjemeništa u Đakovu, po prilici sastavljeno kako je ova *modula*, koju Vam uklapam. Osvem toga, valja da Akademija i Sjemenište pošalje rečenom odvjetniku svoje dionice koje, kako znate, budući društvo bezimeno, treba do potrebe Ravnateljstvu prikazati. On će dionice sahraniti kod Spljetske banke od koje će dobiti primnicu i ta će primnica Akademiji i Sjemeništu služiti za jamstvo.

Vi dakle odmah učinite da đakovačko sjemenište punomoćnicu učini, a pišite Račkomu da i Akademija svoju zgotovi, ter obojica neka ih u Spljet pošalju. Pamтите dobro, da potpis bilježnika ili suca koji potpiše mandata ovjerovi, valja da bude ovjerovljen od zemaljske Vlade. U isto doba kad i punomoćnice, neka oba zavoda pošalju odvjetniku Bulatu i dionice kako sam jur gori rekao.

¹⁰ Lovro Monti (1835—98), pravnik i političar — narodnjak. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću, 1866. načelnik u Kninu, 1882. povukao se iz javnog života.

¹¹ G. F. Bulat (1836—1900), pravnik, vođa splitskih narodnjaka od 1874. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću. God. 1882. uspješno priveo kraju borbu protiv Bajamontijeve autonomaške splitske općine; 1885—93. načelnik u Splitu. Nakon Klaićeve smrti 1896. predsjednik Dalmatinskog sabora i vođa narodnjaka. U okviru borbe protiv Bajamontija zastupao Strossmayera u predmetu splitskog društva »Associazione dalmatica«, za koje je Strossmayer poslao Bajamontiju 40.000 f.

Ja sam kući sretno doputovao i jošter sjećam se Vašeg prijateljskog i gostoljubivog dočeka kad sam tamo bio. Moja gospođa lijepo Vas pozdravlja i zahvaljuje na krasnom daru u kom se slika obrtnost Vaših slavonskih ovčica. Kumče Vaše vazda dobro i svaki dan življe i pametnije se pokazuje.

Jeste li vidjeli kakvu su buku mađarski i njemački listovi podigli prigodom moga i Montina posjeta u Zagrebu? Ovim zakletim dušmanom našega naroda i najmanja okolnost dobra je došla, samo da mogu njihovu mržnju i njihov jed na nas iskaliti.

Rekbi da u istočnim stvarima nešto se promijenilo i da situacija nije onaka kakva je bila kad sam kod Vas bio. Molim Vas da kad sa knjazom Milanom¹² govorili budete, svakako mi javite što Vam se čini i kakve su nade. Budite oprezni u izjavama, a meni će dosta biti ako mi Vaš utisak, dobar ili zli, priopćite.

Moja Vas gospođa lijepo pozdravlja. Mi mislimo početkom dođućeg mjeseca poći u kupalište u Frohnleiten u Štajerskoj, a odonle u Beč početkom kolovoza za kćercu pohoditi.

Da ste mi zdravo i želim Vam svako dobro na sreću i diku našega naroda. Primite izraz moje duboke naklonosti sa kojom imam čast biti Vaš pokorni sluga i prijatelj

U Zadru, 17. lipnja 1874.

Miho Klaić

14.

Preuzvišeni gospodine,

Ovaj list pridat će Vam mlađi đak imenom Ivanović iz Dobrote Kotorske. On je svršio bogoslovne nauke, mlađić je dobar i u ćudorednom smislu izvrstan, a i što se pameti tiče vrijedi više može biti nego bi se po prvom utisku suditi moglo. Ravnatelj ovdašnjeg sjemeništa, u komu je on nauke svršio, dao mi je o njemu najbolje obavijesti. Ovaj mlađić došao je u sukob sa svojim biskupom gosp. Markićem i to poradi malenkosti koje će Vam on najbolje moći dokazati. I dogodilo se, kako se više put dogodi, da mali uzroci porodili su velike posljedice te biskup neće po ništa da ga posveti i redi kao misnika. Iza kako je sve moguće i nemoguće kušao za ređen biti, ali uzalud, Ivanović dolazi u Rim eda bi mu tamo za rukom pošlo postignut svete redove. I ja poznavajuć ga dobra i dostojna mlađića, koji pravo zvanje goji za misnički život, usuđujem se preporučiti ga Vami, eda biste mi Vi sa Vašim mogućim uplivom na ruku bili da svoj cilj u Rimu poluči. Ako možete, pomozite mu, lijepo Vas molim, a Ivanović i ja harni ćemo Vam biti.

Čuo sam da Vaše zdravlja potpuno je dobro i da se u Rimu sasvim dobro nalazite. Možete vjerovati da su me te vijesti jako obeselile.

Prigodom novog ljeta primite moju čestitku i čestitke moje obitelji i neka Vam mili Bog svako dobro udijeli, zdravlje i sreću na diku i korist našega naroda.

Nigda mi nijeste odgovorili ništa ob onom što sam pisao bio glede obveznice društva »Associazione dalmatica«. Stvar je važna i dobro bi bilo da ne zaspava.

Primite srdačni pozdrav moje obitelji i moj, a također i izraz mog dubokog poćitanja sa kojim ostajem.

Vaše Preuzvišenosti pokorni sluga i prijatelj

U Zadru, 8. siječnja 1875.

Miho Klaić

¹² Milan Obrenović, knez i kralj Srbije 1868—89.

15.

U Zadru, 12. srpnja 1875.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vašu sliku, koju mi je po Vašem nalogu poslao iz Rima gosp. kanonik Voršak.¹³ Na lijepome i visokocijenjenome daru najsrdačnija Vam hvala.

Pošto smo se s Bajamontom¹⁴ u novu polemiku upuštali i pošto on po svome običaju najviše se lažima služi, za utuč ga trebalo bi nam imati pismo koga je on na Vas upravio kad Vam je ono fior. 40000 iskalašio. Zato bih Vas najvruće molio, da bi meni Vi pomenuto pismo u prepisu poslali.

Ja sam naumio pisati jednu brošuru u kojoj ću raspravljati financijalnu stranu združenja Dalmacije sa Hrvatima. Ali za tu stvar točno i svestrano opremiti, trebalo bi mi imati podatke na kojima je utemeljen bio ključ prineska Hrvatske za skupne poslove, kad se nagodna između nje i Ugarske sklopila. Prijatelj Kostrenčić¹⁵ kazao mi je prošaste zime u Beču da je on sve te podatke sakupio i Vam ih predao i da se ti podaci kod Vas nalaze. Veliku biste mi uslugu učinili kad biste ih Vi meni za koje vrijeme izručili, a ja, pošto se njimi poslužio budem, povratit ću Vam ih u potpunom redu.

Čujem da kod Beča boravite glede Vašeg zdravlja. Najsrdačnije želim da Vam to bude od koristi i da Vam Bog podijeli još dug i zdrav život da tako Vaše plemenate namjere potpuno izvestit uzmognete.

Moja Vas obitelj puno pozdravlja i preporuča se Vašoj blagonaklonosti. Primite izraze moje duboke odanosti i iskrene privrženosti sa kojim imam čast vazda biti Vaš najpokorniji sluga

Miho Klaić

16.

Preuzvišeni gospodine,

Pisao sam Vam tu skoro u Weidling i nadam se što prije Vašem odgovoru. Ovu Vam pišem za dosta važniju stvar.

Ustanak u Ercegovini¹⁶ sve to veće se širi. Oduševljenje veliko, ali narod nema oružja. Mi smo mu dosada prilično pomogli, ali se hoće pušaka i revolvera na tisuće, i ako toga bude, turskom gospodstvu u Ercegovini odzvonilo. Ja se Vami utičem za pripomoć. Znadem da Vam je teško, ali, Preuzvišeni, sada ili nikada! Pošaljite na mene i kažite mi hoću li Vaše ime u listu objelodaniti.

Da ste mi zdravo i veselo i primite izraz mog dubokog poštovanja. Vaš sluga i prijatelj.

U Zadru, 30. srpnja 1875.

Miho Klaić

¹³ Nikola Voršak, kanonik Zavoda sv. Jeronima u Rimu.

¹⁴ Ante Bajamonti (1822—91), liječnik i političar. Vođa autonomaša i veoma popularni načelnik u Splitu.

¹⁵ Ivan Kostrenčić (1844—1924), književni povjesničar, 1875—1911 ravnatelj Sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

¹⁶ Bosansko-hercegovački ustanak (1875—78), u vrijeme kojega je Klaić mnogo nastojao da se pobunjenicima pomogne hranom, oružjem, streljivom i lijekovima.

17

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš štovani list sa vijesti kojom smo se od Vašeg plemenitog srca nadali. Bog Vam djela i požrtvovanja blagosovio! Meni se čini najbolje da Vi novac ili na mene ovdje upravo pošaljete ili komu u Zagreb sa nalogom da ga meni proslijedi. Glede spomena darovatelja u listu učinit ćemo kako Vi želite.

Vijesti sa bojišta dosta su dobre. Ako bude pomoći, a osobito ako se Crnagora i Srbija maknu, lasno da je Turskoj u Bosni i Hercegovini odzvonilo. Mi oko Crnogore nastojimo, Vi tamo Vaš upliv uložite da se Srbija makne!

Moja Vas obitelj najsrdačnije pozdravlja. Kumčić dobro napreduje. — Primite izraz mog dubokog poštovanja i odane naklonosti sa kojom ostajem sluga Vaš i prijatelj

U Zadru, 9. VIII 1875.

Miho Klaić

18

Preuzvišeni gospodine,

Preko gosp. Kovačića iz Osijeka primio sam jutros fior. 1000 od Vas poslanu. Hvala Vam lijepa na ime bijedne raje.

Ustanak napreduje sve to bolje, ali su potrebe velike, osobito u oružju i džebani. Zato nadam se da brzo od Vas i drugu svotu. Vjerujte mi nigda bolje uložnog novca! Obratite se Vi tamošnjoj slavonskoj gospodi, osobito gosp. Prandau.¹⁷ Što bi njemu bilo za ovu svetu svrhu poslati jedno 10000 fior.? Ako Vam se prilika pruži, pokušajte baciti mu riječ. I grof J. Janković¹⁸ mogao bi pomoći ako ushtije!

Moje je tvrdo uvjerenje da je turskom gospodstvu u Bosni i Hercegovini odzvonilo. Što će poslije biti, to ne znam. Bojim se nesloge, ove stare slavenske mane! Crnagora se sprema, ali zašto Srbija oklijeva?

Da ste mi zdravo. Moja obitelj lijepo Vas pozdravlja i preporuča se Vašoj blagonaklonosti. Primite izraz mog dubokog poštovanja i srdačne odanosti. Vaš sluga i prijatelj

U Zadru, 20. VIII 1875.

Miho Klaić

19

U Zadru 9. listopada 1876.

Preuzvišeni gospodine,

Neki gosp. prof. Lazzarini¹⁹ u Rimu objelodanio je u časopisu »Araldo« niz listova, upravljenih na urednika, o južnoslavenskome pitanju. Taj gospodine želio bi sada te listove izdati u posebnoj knjižici i polovicu dohotka od prodaje posvetiti stradajućim u sadašnjem ratu. On ima namjeru paka tu knjižicu posvetiti Vama, kao prvome zatočniku veličanstvene južnoslavenske ideje. On se meni obratio da ja Vas pitam bi li ste Vi pristali na to, to jest bi li Vama mila bila ta posveta. Današnjom poštom ja Vam šaljem brojeve »Aralda« u kojim su ti listovi sadržani da tako se Vi s njima upoznate, pak meni pišete Vaše mnjenje. Istina, u tim listovima ima nekoliko izreka proti papi i rimskoj kuriji, ali ja pišem gosp. Lazzariniju da ako

¹⁷ Gustav Prandau, valpovački veleposjednik.

¹⁸ Julije Janković, daruvarski veleposjednik i političar.

¹⁹ Pio Lazzarini. Pod naslovom »Lettere jugoslave« njegovi su listovi pretiskani u »Narodnom listu« u listopadu 1876.

misli Vami posvetu učiniti, treba da te izreke izostavi. Na to je on spreman, jer mi izričito kaže da mu javim, koje bi popravke trebalo učiniti. Molim Vas dakle, da pošto listove pročitali budete, meni javite pristajete li na rečenu namjeru, a ja ću ju Lazzariniju dostaviti.

Događaji na istoku doveli su nas u oči konačnijih odluka, po kojim sudbina robujuće naše braće ima biti riješena. Zeljeti je da se Austrija odvaži i uz našu korist da se sebi koristi pribavi. Hoće li to naši mađarski političari znati učiniti? Dvojim, uslijed zadnjeg iskustva. Kako stvari stoje, i pošto Srbija i Crnagora same nijesu mogle uspjeti, sporazumak Austrije i Rusije najbolje je za sada sredstvo za Turke iz Evrope prognati. Bilo kako bilo, moje je tvrdo uvjerenje da je zadnji čas kucnuo i da, s Austrijom ili protiv Austrije, istočno pitanje stupilo je do konačnog rješenja i da zora oslobođenja sviće mučenicima Balkana. U to ime Bog pomoz!

Moja obitelj zdrava je i Vaše kumče sve to bolje i burnije se razvija. Svi Vas srdačno pozdravljaju i Vašoj se dobroti preporučuju.

Primite izraz moje duboke naklonosti i prijateljske odanosti sa kojom ostajem preponizni sluga i prijatelj

Miho Klaić

20

Zadar, 27. listopada 1876.

Preuzvišeni gospodine,

Tu skoro pisao sam Vam i poslao listove nekog prof. Lazzarini u pogledu jugoslavenskog ustanka. Ufam da ćete biti sve u redu primili i nadam se skorom odgovoru.

Izborna borba kod nas je započela i bit će žestoka osobito sa spljetskim taljanima. Glede polemike sa onim dopuzim, bilo bi nam od velike koristi imati prepis onoga lista, kog je Vami Bajamonti pisao, kad Vam je ono 40000 fior. iskalašio. Zato Vas najvruće molim da biste mi taj prepis što skorije poslali.

Znam da Vam ne pretiće i da je bezobraznost velika, ali ako možete, pomognite nas u izbornoj borbi koja nam velike žrtve iziskuje.

Moja obitelj je zdravo i svi Vas najsrdačnije pozdravljaju i Vašoj se blagonaklonosti preporučuju. Od mene primite opetovani izraz mog dubokog poštovanja i najvjernije privrženosti. Bog Vas poživio sretno vazda i veselo kako Vam od srca želi Vaš prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

21

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaše štovano pismo 14. tek., a također i spise odnoseće se na spljetsko društvo. Prijatelj Vojnović²⁰ piše mi, da oni spisi veće kod njega nijesu, nego valjda kod Pavlinovića, komu se obraćam da mi ih pošalje. Isti Pavlinović, misleći doista da ću ja do skoro prispjeti u Beč, nije mi poslao listove Lazzarinija po Vami popravljene. Svakako kad ovomu zadnjemu pišem, javit ću mu Vaš uvjet, to jest da ako pomenuti listovi imaju biti Vami posvećeni, on ih mora popraviti na način Vami povoljan i po Vami naznačen.

²⁰ Kosto Vojnović (1832—1902), pravnik, pravni povjesničar i političar. Istaknuti član Narodne stranke i jedan od osnivača Neodvisne narodne stranke. Zastupnik u Dalmatinskom i Hrvatskom saboru. Od 1874. profesor građanskog prava na zagrebačkom Sveučilištu.

Glavni dio naših izbora za Sabor jur je svršen i, hvala Bogu, sa najljepšom pobjedom narodne stranke. Jedino nas je ogorčilo što je Ljubiša²¹ opet izabran. Nego izbori, kao vazda, a osobito ovaj put, kad su se protivnici očajno borili, zapali su nas mnogo žrtve i preko naših sila i zato evo me da Vam prosjačim i da Vas molim za pomoć, koja nam je neizbježno potrebna. Sram me popada, ali sila Boga ne moli i sad kao i vazda ako Vi ne pomožete, drugi neće. Da vidite zašto sam usilovan obratiti se Vama, treba da Vam pripovijedim slijedeće.

Još lani u mjesecu listopadu u Beču imao sam prigode sastati se sa gosp. Vončinom²² i došao je govor na buduće saborske izbore i na važnost njihovu ne samo za nas nego i za Hrvatsku. Ja sam mu kazao kako protivnici će nastojati za dočepat se opet većine, ali u isto doba tvrdio da ćemo mi pobijediti osobito, ako nam se novčana pomoć pruži, budući da mi vođe narodne stranke ne obilujemo u novcu. Tad mi on sam ponudi pomoć od strane Hrvatske i to iz tako zvanog *dispositions-fonda* i pita me koliko bi se htjelo. Ja mu rekoh da bi nam dosta bilo jedno 4000 fior. Na to se on nasmija i reče: Kad nije nego ta malenkost, to je najlašnja stvar. U premaljeću ove godine, kad smo Ljubišu iz Sabora išćerali, sabor se zatvorio i predviđasmo nove izbore blizu, pisah Miškatoviću,²³ pripovidih mu razgovor sa Vončinom i pitah ga da li bi nas baš pomogli kako je Vončina obrekavao. On mi odgovori, potvrđujući obetavanja prvoga i svečano jamčeći pomoć. U isto doba napisah članak u »Obzoru« gdje, govoreći o našim izborim, izreče da je dalmatinska stvar hrvatska stvar i da Dalmatinci mogu na Hrvate računati. Ljetos, kad sam u Beč išao dignuti kćercu iz Zavoda, prođoh kroz Zagreb i opet sa Miškatovićem i drugim prvacima progovorih ob istom poslu i otiđoh uz najtvrdja obetanja. Kad sam doznao da se raspis izbora približuje, pisah Miškatoviću da obetano pošalje i kazah mu zato najshodniji način, ali ne dobih odgovora nikakva. U toliko sam ja proputovao svu zemlju za urediti izbornu agitaciju i svuda sam, oslanjajući se na zadatu riječ, potporu obetao. Kad su izbori raspisani, pisah opet da ne kasne. Ali odgovora nikakva! Tad sam se morao latiti brzojava i jedva na drugi moj brzojav stigne mi suhoparan odgovor: »Pisma sam primio, nijesam znao što odgovoriti, nemamo, ne uzdajte se.« Rasudite sami u kakve me neprilike ovo iznenadno i nenadano rješenje stavilo, naznačite Vi sami kakvo ime ovako postupanje zaslužuje! Nastojali smo tad providiti kako smo znali i sabrali što smo mogli, a ostalo smo se zadužili. Za rane povidati treba nam 2000 fior.! Ja znam da je svota velika, znam da i Vami ne preostaje, ali nemojte mi ju zaniijekati da me iz jada izbavite. Da nijesam se na prazna obetavanja naslanjao, ne bih bio možda toliko potrošio, ali da nijesam potrošio, lasno da ne bismo do pobjede došli. Vi ste naš dobroćinac vazda bili i tvrdo se nadam da ćete biti i ovaj put. Pošto dođuće nedjelje idem u Beč, molim pišite mi onamo. Ja ću odsjesti kod *Hôtel Wandel*.

Da se povratim na gospodu zagrebačku, oni usprkos mog dopisivanja i ispitivanja, nigda mi nijesu dva slova pisali da mi barem rastumače uzroke porad kojih su me ovako za nos potezali. Nečuveno postupanje!

Molim Vas, preuzvišeni gospodine, prostite mi na slobodi koju si uzimljem i vjerujte mi da mi je strašno teško prosjačiti i uznemiravati Vas. Ali, kako gori napomenuh, na to me ljuta potreba jedino nagoni.

Moja obitelj sva je u dobru zdravlju. Ona Vas najsrdačnije pozdravlja i preporuča se Vašoj blagonaklonosti.

²¹ Stjepan Mitrov Ljubiša (1824—78), književnik i političar. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću. Nakon 1873. vođa zemljaša, prve secesionističke grupe u Narodnoj stranci. Svojim nastupom 1876. potakao razvoj posebne srpske politike u Dalmaciji.

²² Ivan Vončina (1827—85), jedan od prvaka Narodne stranke.

²³ Josip Miškatović (1836—1900), jedan od prvaka Narodne stranke i publicist.

Primate i od mene najvrući pozdrav sa izrazom dubokog poštovanja. Bog Vas pozivao na mnoga i mnoga ljeta u zdravlju i veselju i vjerujte vazda Vašem prijatelju i prepokornoj slugi

M. Klaiću

Zadar, 21. studenog 1876.

Ps. Mislim da kad bi Lazzarini one listove izdao, trebalo bi da mu Vi naručite nekoliko istisaka. Živili!

22

Preuzvišeni gospodine,

Prijatelj Pavlinović pridao mi je Vaš štovani list i sve spise koje ste kod njega ostavili.

Gledat ću da popravim članke Lazzarinija onako kako Vi žudite, a jur sam Vam pisao da on na popravu potpuno pristaje.

Glede spisa financijskih, lijepa Vam hvala. Nastojat ću da pobliže dalmatinsko pitanje u pogledu financija razjasnim, premda će mučno biti dokazati da združenje Dalmacije neće biti od tereta Hrvatskoj.

Posao, o kome sam Vam pisao u zadnjem mom listu iz Zadra 21. min., opet Vam preporučam. Oprostite mi na smionosti, ali je nužda koja, kao i sila, Boga ne moli.

Ja do koji dan idem u Zadar da doma božićujem. I pošto se Sveci približuju uzimljem ovu prigodu da Vam ih čestitujem, želeći Vam novim ljetom svako dobro i svaku blagodat koju od Boga žudjeti možete — Vami i narodu na sreću, čast i korist.

Primate moj najsrdčajni pozdrav uz izjavu moje odane naklonosti sa kojom ostajem Vaš preponizni sluga i prijatelj

Beč, 13. prosinca 1876.

Miho Klaić

23

Zadar, 30. prosinca 1876.

Preuzvišeni gospodine,

Primio Vaš veleštovani list od 23. tek. Najprvo srdačna Vam hvala na plemenitoj čestitki prigodom božićnih blagdana i mladog ljeta, koju Vam svom dušom odvracam skupa sa mojom obitelji, želeći Vam svako dobro i Božiji blagoslov. Bog Vas poživio zdrava, čestita, vesela na mnoga i mnoga ljeta i svaki Vaš rad i svako nastojanje vazda najboljim plodom urodilo na Vašu slavu a na korist naroda.

Pisao sam gosp. Lazzarini i one listove popravio sam sve kako ste željeli. Do koji će dan brošura ugledati vidjelo.

Ja gospodi u Zagreb više neću pisati, jer, da Vam pravo kažem, iza zadnjeg njihovog postupanja, ništa se od njih ne nadam. Ja u Vas imam pouzdanje i uhvam da ćete me iz neprilika izbaviti i zato opet Vam se preporučujem. Vi ste u osuđivanju prama njim posve dobri, onako postupanje to je što gore nego tromost i slabost.

Moja obitelj odvrća Vaše prijateljske pozdrave i Vami se preporuča. Slijedite mi Vaše dragocjeno dobrohodstvo i primite izraz moje odane naklonosti i prijateljske privrženosti.

Prepokorni sluga i vjerni prijatelj

Miho Klaić

24

Preuzvišeni gospodine,

Prigodom Vašeg krsnog imena primite najsrdačnije čestitanje moje i moje obitelji. Svi skupa Vam želimo zdrav, dug i čestit život i od Boga svaki blagoslov, Vami na nasladu a narodu na diku i korist. U današnji dan svi poštteni Hrvati i Srbi molbu svoju uzdižu svemogućemu da Vas štiti i milostima svojim obdari, taj sveopći vapaj neće ostati neuslišan.

Mi smo svi dobro, a Vaše kumče svaki dan krijepečije i umnije. Svi Vas moji pozdravljaju i Vami se preporučuju.

Kako stvari naše idu, znate iz novina. Što će biti na istoku? Pošto Srbija nije uspjela, ja se vele dobru ne nadam. Ako istočno pitanje i bude riješeno, to neće biti u interesu istočnih naroda, dapače u onom velevlasti koje će tomu rješenju sudjelovati. Od naše vlade paka, osobito kad je u mađarskih rukuh, nikakva dobra ne izgledam.

Rekbi da se Miškatović pobrinuo za onaj posao i da ću podmiru do brzo dobiti.

Primite izraz mog osobitog štovanja i odane naklonosti kojom ostajem Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj

Zadar, 19. ožujka 1877.

Miho Klaić

25

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš velecijenjeni list 9. tek. i hitim na isti odgovoriti.

Vaši spisi odnoseći se na nagodbu hrvatsku sa Mađarim trebaju mi još za koji dan. Ako Vam baš prešno ne trebaju, ja bih Vam ih poslao koncem tekućeg mjeseca. Ako Vam služe odmah, tad imajte dobrotu javit mi, do potrebe i brzajavom, i ja ću Vam ih poslati isti čas.

Moji su svi dobro i svi odvrćaju Vaše ljubežljive pozdrave i Vašoj se blagohotnosti preporučuju.

Eto kobni čas za slavenski svijet, a za nas Slavene na jugu osobito, na vratim. Bog dao da sretno kucne i da bude *dobri čas*. Pravo ima »Obzor« kad piše da za budućnost Slavenstva možda nije bilo godine znamenitije od ove u povijesti.

Primite izraz mog osobitog poštovanja i duboke odanosti, kojom ostajem vazda Vaš prepokorni sluga i prijatelj

U Zadru, 16. travnja 1877.

Miho Klaić

26

Beč, 13. svibnja 1877.

Preuzvišeni gospodine,

Prošaste srijede u večer stopro prispio sam u Beč i ovdje sam našao Vaš velecijenjeni list od 1^{og} tek. Još imademo nešto malo proučiti one spise, pak ću ih poslati u Osijek na adresu po Vami naznačenu.

Mislim da ćete i Vi u Rim sa ostalom hrvatskom deputacijom. Eto, u dobar čas! Ali da Vam iskreno kažem, meni bi drago bilo da Hrvati ovom prigodom nijesu ovako svečano udioništvovali slavi papina jubileja. Bon gré, mal gré, ova slava, pod izlikom čisto crkvene svečanosti, nije nego demonstracija proti taljanskom jedinstvu i talijanskom narodu, u prilog svjetske vlasti papine. Mladome narodu, kao što je hrvatski, koji se također bori za svoje biće i svoje jedinstvo, slične demonstracije

ne dolikuju. Osobito paka ne dolikuju iza riječi Sv. Oca proti Rusiji, koja je u rat stupila da našu braću oslobodi od turskog jarma. Hrvati su morali ostaviti demonstracije starijem narodima, za njih dosta je bilo da sveštenstvo i crkveni dostojanstvenici preponiznim pismim srdačne čestitke mu podnesu. Tim bi katoličku dužnost svoju izvršili bili, a narod taljanski ni rodoljubna osjećanja svoga naroda ne bi povrijedili. Prostite mi, ako si slobodu uzimam ovako Vam pisati, ali Vami je poznata moja otvorena iskrenost i da premučati ne znadem.

Bog Vas poživio i usrećio! Primite izraz moje odane naklonosti i dubokog strahopočitanja kojim ostajem Vaš preponizni sluga i prijatelj

M. Klaić

27

Zadar, 16. I 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Zakasnio sam, ali evo me ipak da Vam mlado ljeto čestitam i mladim ljetom svako dobro i svaki Božiji blagoslov. Bog Vas poživio zdrava i čestita za mnogo i mnogo godina na diku i korist naroda.

Moja obitelj svakolika lijepo Vam se preporuča i meni se pridružuje u čestitki. Kumče Vaše dobro napreduje u pameti i znanju, ali je živahne naravi i odviše.

Primite moj srdačni pozdrav i izraz osobitog poštovanja i duboke naklonosti kojom ostajem Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

28

Preuzvišeni gospodine,

Evo me da odmah odgovorim na Vaše ljubezno pismo 30. min. siječnja.

One spise odnoseće se na financijalnu nagodbu između Mađara i Hrvata, ja sam, — pošto sam se s njima poslužio — poslao u Đakovar na adresu koju ste mi Vi isti naznačili bili. To je bila osoba jednog kanonika Vašeg kaptola, ako se ne varam. Znam za stalno da je sveštenička osoba bila. Potražite dakle oko Vas i spise ćete naći.

Kako je ona vijest o mome tobožnjem poslanstvu u Rim u listovim postala, ne znam. To stoji da meni nitko nije ništa pisao, ni ikakva abera dao. Neko se htio sa mnom pošaliti, i pustio je u svijet taj novinarski *canard*.

Sva moja obitelj blagodari na Vašim prijateljskim pozdravim i preporuča se i unaprijed Vašoj blagonaklonosti. Ja od moje strane želim Vam svaku dobru sreću a osobito dobro zdravlje i molim Vas da primite izraz mog dubokog strahopočitanja i iskrenog poštovanja. Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj
Zadar, 4. veljače 1879.

M. Klaić

29

Zadar, 19. veljače 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Evo me da Vas zamolim za ljubav, koju se nadam nećete mi zaniijekati.

Gosp. *Petar Bratanić* Zadrani, moj prijatelj, oženio se je u Italiji i stupio je u konzularnu službu kraljevine Italije. On želi dobiti sada stalno mjesto po mogućnosti kod ministarstva vanjskih poslova u Rimu. Zato mu treba naslona. U tu svrhu on bi

želio biti predstavljen preporučeni gosp. Minghetti-u²⁴ i to od Vas. Ja Vas dakle molim da pišete dva slova pomenutom gospodinu, kojim mu preporučivate gosp. Bratanića. List pošaljite meni, a ja ću ga ovome zadnjemu dostaviti. Bratanić je pošten čovjek i vazda je bio dobar Hrvat, dapače, u položaju kao talijanski konzul u Zadru, vazda kad je mogao, bio je na ruku narodnoj stranci.

Oprostite na dosadi i Vi zapovijedite meni. Moja obitelj sva je zdravo i preporuča se Vašoj blagonaklonosti. A Vi primite moj srdačni pozdrav i izraz mog dubokog poštovanja kojim ostajem

Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

30

Budapest, 10. ožujka 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Ovdje mi stiže Vaše štovano pismo sa uklopljenim listom za Minghetti-a, kog sam odmah otpremio mome prijatelju Brataniću. Lijepa Vam hvala na revnosti kojom ste se požurili na moj zahtjev odgovoriti. I ja sam Vašeg mnjenja da među Depretisom²⁵ i Minghettiom nema prijateljstva i da je Depretis *un'imbecille*. Ali vi znate kad se radi o činu koji nije od najvisokih, malo se u udjeljenje utiče ministar, nego to je posao potčinjenih činovnika na ministarstvu, a s tim Minghetti, koji je tako dugo bio ministar, mora imati svakojakih i mnogih odnošaja. Eto zašto ja cijenim da je mome prijatelju preporuka potrebita.

U Peštu sam došao za zasjedanje delegacija u kojim moraju se votirati krediti za okupaciju. Mučan položaj, jer kredite zaniijekati se ne može, a stanjem stvari u Bosni poniposto nijesam zadovoljan. Tamo se pripravlja katastrofa koja, ako se pravac ne promijeni, neće izostati. I tako patnje ovog mučeničkog naroda tko zna kad će prestati!

Ovdje su braća Hrvati — delegati, ablegati, regnikolarni deputati i svi ostali — ati — i tako u njihovu društvu manje mi je dosadno pribivanje u ovom dosadnom gradu. Nastojat ću krijepti osobito regnikolarce, neka svakako nastoje dobiti samoupravu financijalnu i sjedinjenje Krajine. Ako to uznemognu postići, onda bolje da se razidu i drugome ostave odgovornost za sklopljenje nagodbe.

Nesretna raspra između Hrvatsva i Srpstva sveudilj traje. Kako bi se moglo ovoj rak-rani našeg naroda na put stati? To je pitanje o kom valja da se bavimo, ako hoćemo da narod postanemo i za uvijek robovi ne budemo. To je važnije nego sve nagodbe sa Mađarskom i ne znam kijem.

Da ste mi zdravo, Bog Vas poživio i usrećio, primite izraz mog dubokog poštovanja i iskrenog odanstva. Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

31

Zadar, 28. svibnja 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Evo me da Vam dodijavam i prosjačim, ali — sila Boga ne moli! Imamo na vraćima izbore za carevinsko Vijeće; središnji odbor se ustanovio i kupi dobrovoljne prineske za uzdržanje troškova, koji kod nas još moraju biti znatni, jer protivnici

²⁴ Marco Minghetti (1818—86), talijanski političar, tada na čelu parlamentarne opozicije.

²⁵ Agostino Depretis (1813—87), talijanski političar, tada ministar unutrašnjih poslova.

još su jaki i mogućim sredstvima raspoložu. Molim Vas dakle da i Vi jednu malu svoticu doprinesete, da li bude od blagoslova za sretan uspjeh. Znam, da imate troškova izobilja i mučno mi je Vas napastovati. Ali sam uvjeren da ćete malu žrtvicu doprinijeti. Ako baš ne možete, eto hvala Bogu, mi ćemo Vam isto biti harni za sve ono što ste do sada za nas učinili.

U mene doma svi dobro. Moja supruga vazda o Vami govori, o utisku koji ste na nju učinili i sretna se smatra da joj je u dio pala čast Vas poznati. Među uspomjenama zadnjeg nje boravljenja u Beču, to joj je najmilija. Mali kum posve dobro, ali vazda prem i prem živ! Svi Vas moji najpoklonito pozdravljaju i Vašoj se blagohotnosti preporučuju. Od mene primite izraz dubokog strahopočitovanja, Bog Vas poživio i usrećio, vjerujte vazda iskrenoj odanosti i prijateljstvu Vašeg prepokornog sluga.

Miha Klaića

32

Zadar, 10. lipnja 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš štovani list 3. tek. su fl. 200 i lijepa Vam hvala na moje ime i cijelog Središnjeg izbornog odbora. Vi ste učinili više nego sam ja zahtijevao i više nego sam se nadao. Poznađem Vaše okolnosti i opet Vam proštenje pitam na mojoj smionosti.

Sva je prilika da će izbori dobro poći. Vlada se drži i držat će se neutralna. Narod pušten na miru, neće se prevariti.

Moja obitelj svakolika u velike zahvaljuje na Vašoj blagohotnosti i istoj se preporuča i unaprijed. Mi smo hvala Bogu svi zdravo i osobito nam je drago čuti da tako biva i od Vas. Bog Vas i unaprijed štitio i usrećio.

Primite srećni naš pozdrav i izraz moje duboke odanosti i osobitog poćitanja, kojim imam čast bilježiti se Vaš prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

33

Zadar, 3. rujna 1879.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš štovani list od 16. minolog i odmah sam u poslu Ass[ociazione] dalmatica govorio sa gosp. Antonietti.²⁶ On mi reče da još čeka izvješće vrh istrage od kotarskog poglavara u Spljetu, koji na opetovana potaknuća ispričava se da bi morao još saslušati Bajamonta, a ovaj od nekoliko mjeseci odsutan je u Italiji, gdje se liječi. Utanačili smo da će mu on pisati, neka izvješće pošalje i bez toga saslušanja i to je i učinio. U toliko Vaš sastanak sa Taaffe²⁷ nije besplodan ostao, jer odmah je stiglo na namjesništvo pismo kojim se ovo potiče da stvar čim prije riješi i njemu dostavi.

Prijatelj Pavlinović odrekao se je zastupništva i meni svoje mjesto ustupio.²⁸ Tako ću doći u reichsrath. U Vašem pismu Vi ste mi izrazili sažaljenje radi mog neizbora, ali da Vam iskreno kažem, začudilo me je da tom prigodom Vi nijeste ni jednom

²⁶ Josip Antonietti, narodnjak, neko vrijeme pristaša zemljaštva. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću.

²⁷ Eduard grof Taaffe (1833—95), austrijski političar, ministar-predsjednik vlade 1879—93.

²⁸ Klaić nije bio izabran u kotaru zadarskih vanjskih općina, jer su Srbi glasovali za autonomaša.

riječi osudili čin, koji je moj neizbor prouzrokovao. Nego kasnije vidio sam u dubrovačkom »Slovincu«²⁹ objelodanjen Vaš razgovor sa gosp. Zorom³⁰ i razumio sam po istome da Vi o stvari nijeste dobro upućeni ter da na neki način na nas krivicu bacate bukovičkog izdajstva. Nije tako preuzv. gospodine! Mi smo dogovora tražili, ali oni ga nijesu htjeli, jer su odavna crno djelo zasnovali bili i sa dušmaninom se pogodili. Tako zvana »izjava bukovičkih Srba« nije nego hrpa bezobraznih laži, kojim oni kukavci htjeli su da opravdaju pred svijetom čin neopravdiv. Najgore mi se grozi kad pomislim, da su oni u stvar upleli srpstvo i srpsku misao, kad to nije bila nego podla osveta Ljubišina pada, izvedena od šake fanatičnih neznalica kojim je srpstvo krinka da njom svoju golotinju i svoje nepoštenje pokriju. Utjeha nam je da je zemlja naša dostojno razbojnički čin osudila, a isto je učinio vas slavenski svijet, izuzam novosadske fanatike.

Veoma drago mi je čuti da je Vaše zdravlje dobro, Bog Vam ga lakog uzdržao! Moja gospođa odvrća Vaš prijateljski pozdrav, a moja djeca harni su Vašoj dobrohotnoj uspomeni.

Primite izraz mog iskrenog prijateljstva i dubokog štovanja kojim ostajem Vaš prepokorni sluga.

Miho Klaić

34

Zadar, 2. siječnja 1880.

Preuzvišeni gospodine,

Prigodom mladog ljeta izvolite primiti moju najsrdčajnu čestitku, a također i onu sve moje obitelji. Bog Vas poživio čestita i zdrava još za mnogo i mnogo godina, na diku naroda, na čast mnogobrojnih Vaših prijatelja i štovatelja.

Naše stvari u Beču slabo napreduju, jer je parlamentarni položaj neizvjestan, a po tome i ministarstvo neodlučno. U Hrvatskoj rekbi da su stvari na bolje okrenule i to me mnogo veseli.

Skupa sa svom obitelji najljubežljivije Vas pozdravljam i ostajem osobitim poštanjem Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga.

Miho Klaić

Do osam dana idem opet u Beč.

35

Zadar, na 1. god. 1881.

Preuzvišeni gospodine,

Primite moju najsrdčajnu čestitku prigodom mladog ljeta. Bog Vas poživio zdrava i čestita na mnogo ljeta, Vam na čest, prijateljima na diku, narodu na korist!

U mojoj obitelji svi dobro. Kumče dobro je naraslo, ali preživo, nikad nema mira.

Svi moji izručuju najpokornije pozdrave, a od moje strane primite izraz dubokog poštovanja i odane privrženosti. Prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

36

Beč, 14. svibnja 1881.

Preuzvišeni gospodine,

U četvrtak bio sam zapriječen u jutro sjednicom u kući, u večer sjednicom Odbora novčanoga i tako nijesam mogao Vas posjetiti. Jučer kad dođoh u hôtél, dočuh

²⁹ »Slovinac«, časopis koji je izlazio u Dubrovniku 1878—84.

³⁰ Luko Zore (+1906), filolog i književni povjesničar. Profesor u Dubrovniku. Pokretač »Slovinca«.

da ste malo prije krenuli put Pešte. Žao mi je u velike da se nijesam s Vami oprostio!

Uklapam Vam iskaznicu gospode mađarske koji imaju dionica društva »Associazione dalmatica«. Vi nastojte da Vami oni te dionice pošalju pak ćete ih Vi otpremiti Dru Bulatu u Split. Možete kazati Vašem prijatelju u Pešti da ste i Vi jako interesirani da jednom društvo bude stavljeno u red i da švindl prestane. Sjednica, koja se ima držati koncem mjeseca, ima biti odlučna, jer je Vlada naredila Upraviteljstvu neka skupštini predloži zadnje račune u potpunome redu, inače da će društvo biti raspušteno. Od velike je važnosti da zastupnik dioničara izvan zemlje, onih dakle kojim je stalo da društvo počme neku korist davati, uzima na raspoloženje što veći broj dionica. Ali ne zakasnite, jer vrijeme leti.

Primite i ovom prigodom moj srdačni pozdrav i izraz dubokog poštovanja kojim ostajem prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

37

Zadar, 20. lipnja 1881.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam uklopljeni list od mladoga Hrvata u nevolji koji prosi pomoć. Nije me stid Vam reći da mu je ja pružit ne mogu, osobito ove godine gdje imam vanrednih troškova. U neprilici pomislio sam na Vas, kao na općega dobroćinca i šaljem Vam list da, ako je moguće, pošaljete jadikoviću traženih fior. 25.

Nekom rimskom prof. Piu Lazzarini poslao sam svoju kartu, kojom će se on Vami predstaviti. On ima odnošaja sa raznim novinarima i moći će koristiti hodočašću. On je Italjanac, sa svojstvima i manama Italjanaca. Skodić neće, a pomoći možda.

Najsrdanije Vas pozdravljam skupa s mojom obitelji i ostajem vazda Vaš preponizni sluga i prijatelj

Miho Klaić

38

Zadar, 29. prosinca 1881.

Preuzvišeni gospodine,

Sretno Vam došlo mlado ljeto! Bog Vas poživio zdrava i čestita za mnogo godina na korist i diku narodu. Bog Vam dao vidjeti ljepših dana u životu milog nam naroda.

Vaše štovano pismo primio sam u Beču i pridruženo ustupio prijatelju Riegeru.³¹ Ja sam sve učinio što su mi moje slabe sile dopuštale u korist prijatelja Vojnovića, a također sve moguće učinio je vrijedni naš Ožegović.³² Kojim uspjehom, vidjet ćemo do brzo.

Davam Vam radostnu vijest da se moja kći Ane, Vama dobro poznata, zaručila s Drom Luxardom, ljekarom u Dubrovniku. Vjenčanje slijedit će po Uskrsu. Zaručnik je vrijedan i dobro odgojen mladić i uhvam se da će moja kći uza nj biti čestita. Quod memina faxint!

³¹ František Ladislav Rieger (1818—1903), češki političar. Član Ustavotvorne skupštine 1848—49, osnivač Narodne državopravne stranke (staročesi). Zastupnik u Češkom saboru i Carevinskom vijeću. Pokretač enciklopedije Slovník naučný i dnevníka »Národní listy«.

³² Metel Ožegović (1814—90), političar. Istaknuta osoba u pokretu 1848, poslije na visokim položajima u Beču; član Carevinskog vijeća.

Moji su svi dobro. Kumče Vaše uljegli je ove godine u gimnaziju i uči dobro, tako da je do sada prvi u razredu. Svi Vas najsrdačnije pozdravljaju i pridružuju se meni u čestitki.

Primate i ovom prigodom izraz mog dubokog štovanja i iskrene odanosti kojom ostajem Vaš sluga i prijatelj.

Miho Klaić

Lijepa Vam hvala na daru dionica Narodnog Lista.

39

Beč, 14. travnja 1883.

Preuzvišeni gospodine,

Evo me ka Vama kao na Božiji grob — rekli bi kod nas u Dubrovniku. Izbori saborski raspisani su u Dalmaciji i slijedit će dojučeg mjeseca. Pošto smo splitsku općinu osvojili, nadali smo se mira i počitka. Ali eto lakoumnost i pakost novog našega namjesnika³³ uplela nas je u novu borbu — pravu borbu za život. Namjesnik goni svoju uz odobravanje ostataka stare autonomije i novijeh srpskih odmetnika. Zato kod izbora moramo se bojati da ostanemo u manjini, ako svi skupa junački ne ustanemo i ako sva sredstva ne upotrebimo da pobjedu održimo. Ali Vi dobro znate kako su naša materijalna sredstva nedostatna, i nemojte se dakle začuditi ako dolazim prositi od Vaše darežljivosti pripomoć. Pomozite nas dakle, veledušni gospodine, još i ovaj put, a biti će doista zadnji. Trebala bi nam po prilici jedna *hiljadica*, ako možete, posudite nam je. Znađem da ste istrošeni, znađem da je od naše strane bezobrazluk dosađivati Vam i na neki način globit Vas. Ali sila Boga ne moli i ne imajući kud kamo, eto me, kako gori rekoh, na Božiji grob. Uhvam da se nećete rasrditi i da ćete nas po mogućnosti pomoći. Ja sam ovdje sve do 29. ovoga mjeseca i drago bi mi bilo da, ako mi štogod pošaljete, ovdje u Beč to učinite da u Zadru kod poštarskog ureda ne dade se povoda sumnji i prigovaranju kod protivnika.

Naša stvar uopće naopako. Ovo kukavno ministarstvo nema ni odlučnosti ni poštenja, i mi ćemo biti usilovani okrenuti mu leđa. Od nikuda pomoći ni zapleća, pak se mora propasti. Barem da naše kušnje potomcima budu od koristi!

Primate i ovom prigodom izraz dubokog štovanja i nepokolebive privrženosti kojom ostajem Vaše Preuzvišenosti odani sluga i prijatelj

Miho Klaić

40

Beč, 25. travnja 1883.

Preuzvišeni gospodine,

Prekjučer primio sam Vaše ljubežljivo pismo i isti dan mnogopoštovani gosp. Perić³⁴ predao mi je onu hiljadicu, koju ste mi poslali. Velika Vam hvala na Vašoj velikodušnosti. Vi ste vazda isti i nitko uzalud Vama ne utiče kad se radi o narodnoj koristi. Kako Vam prije kazah, nadam se stalno da će ovo biti zadnji put da sam Vam dosađivao.

Našim nastojanjem ovdje imamo nade da će po štogod naše stvari u Dalmaciji na bolje okrenuti. Da Vam istinu kažem, sadašnji naš namjesnik nije čovjek zlih namjera, ali je napuštite čudi i strašnog častoljublja. Što mu časom šune, to radi bez promisliti, a tko mu na svaku njegovu ne odgovori: — dobra ti je i povlađiva, taj mu

³³ Stjepan Jovanović, general, namjesnik u Dalmaciji 1881—85. Nosilac germanizatorske politike u početku svojeg namjesnikovanja.

³⁴ Josip Virgil Perić (1845—1919), političar i književnik. Profesor u Kotoru i Zadru. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću. Poslije pravaš.

je odmah neprijatelj ili barem nepouzdan prijatelj. Nego mislim da iskustvo do sada učinjeno bit će ga nešto pameti naučilo. Ovih dana pozvat će ga ministarstvo amo za udijeliti mu usmeno potrebite naputke. Držimo da će to koristiti i poboljšati položaj.

Ovo je ministarstvo kukavno, jer bez tvrde volje, bistrog cilja i odvažne odlučnosti. Njemačka opozicija jaka je i bezobzirno udara, ona ima svuda mogućih naslova. Parlamentarna većina malena je, a što je gore, nije homogena. Otale slabost položaja. Jednom riječi, Preuzvišeni, zgrada je u temelju uzdrmana i na žalost sve to jače prodire uvjerenje da nema majstora kadra je popraviti i utvrditi. Drži se, jer nije još dorastao, tko da joj dade zadnji udarac!

Mi smo uvjereni da nami nema spasa van spojenja sa Hrvatskom. Ali, uslijed nesretnog razdora među Srbi i Hrvatima, držim da bi nepolitično, dapače i pogibeljno bilo podignuti otvoreno to pitanje u Saboru. Jer tim bi se dalo povoda Srbima da se protivu izraze i glasuju, što bi svakako u prilog bilo Nijemcima i Mađarima. Zavisit će držanje naše u tom pogledu o okolnostima.

Izbori u Krajini ispali su kako sam se ja nadao. Nužno je vrijeme da se što god učini, ako se neće da 35 srp. zastupnika hrvatskim Saborom ne raspolažu i to doista ne na interes Hrvatske. Po mome mnjenju, koga sam Folnegoviću³⁵ izjavio a i Vojnoviću pisao, treba da se parlamentarna grupa Mrazovića³⁶ razide, ter članovi njezini stope sa vladinom i sa strankom prava. Vladina stranka tako ojačana imala bi odlučnu većinu i bez Srba, i tako hrvatski interesi bili bi zaštićeni, a s druge strane moglo bi se i sa Pejačevićem³⁷ na bolji put okrenuti. Nemam vremena da Vam to potanko obrazložim, ali to ću samo primjetiti da neka prijatelji naši ne zaborave da su Mađari Slavenom samo *strašilo*, a Nijemci su prava pogibelj!

Bog Vas pozivio zdrava i čestita na mnogo i mnogo godina u miru i ljubavi i da Vam dočekati svakog dobra. Dubokim poštovanjem i iskrenom odanosti ostajem Vaš prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

41

Zadar, 6. listopada 1883.

Preuzvišeni gospodine,

Najsrdačnija Vam hvala na dobroj uspomeni i čestitki prigodom mog imendana. Bog dao da ja i Vi — premda već napredovali u godinama — zdravo doživimo boljih dana našem narodu!

Amo kao i tamo bez ikakva povoda i uzroka provocira se hrvatski narod i progoni ga se nemilo. Doista valja da se okani starih predsuda i nezdravih tendencija, ter da novim pravcem traži svoj spas ondje gdje jedino leži. U to ime sretno su došla progonstva, i po njima se vidi kako su različiti puti vječne providnosti! Bog dao da uspjele!

Ja sam zdravljem dobro. Bio sam mjesec septembar u mome zavičaju u Konavlima da malo plandujem i lovom se zabavim. Baš mi je koristilo. Svikolici od moje obitelji također su dobro.

Svi Vas moji najljepše pozdravljaju i preporučivaju se Vašoj milosti i dobrohotnosti. I ja također, čim Vam izrazujem moje duboko strahopoštovanje, ostajem kao vazda Vami odani sluga i prijatelj

Miho Klaić

³⁵ Fran Folnegović (1848—1903), političar i publicist. Od 1875. zastupnik u Hrvatskom saboru, jedan od vođa Stranke prava.

³⁶ Matija Mrazović (1824—96), političar i publicist, jedan od prvaka Narodne stranke i od 1880. Neodvisne narodne stranke u Hrvatskoj.

³⁷ Ladislav grof Pejačević (1824—1901), ban hrvatsko-slavonsko-dalmatinski 1880—83.

Zadar, na mlado ljeto 1884.

Preuzvišeni gospodine,

Prigodom mladog ljeta primite najsrdačnija čestitanja od strane moje i sve moje obitelji. Bog Vas poživio zdrava i čestita na mnogo godina i udijelio Vam sjajan uspjeh u svakom Vašem rodoljubnom poduzeću.

Kod nas zlo, kod Vas tamo naopako! Sve se urotilo na štetu nas Hrvata! Hoće li ikad i nas sunce slobode i nezavisnosti ogrijati? Bojim se kasno, jer žalibože uzrok svega zla u samim nama leži i dok mi ne budemo bolji, uzalud ćemo dušmane i okolnosti kriviti. Zdvojiti ne valja, ali bogme, mučno je i uhvati!

Moja Vas obitelj lijepo pozdravlja i Vašoj blagohotnosti se preporučuje, a ja dubokim poštanjem ostajem vazda Vaš sluga i prijatelj

Miho Klaić

Zadar, 23. prosinca 1884.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam u Beču Vaš cijenjeni list i odmah sam se postarao da progovorim sa barunom Ožegovićem i da posjetim gosp. Helferta.³⁸ Ovaj mi nije ništa važno priopćio, nego me je propitivao o hrvatskim okolovštinama, o osobam i događajim. Po meni upitan kako i što se misli u najvećim krugovima o njegovim idejama o *trias*, reče mi da će ovih dana govoriti sa nadvojvodom Karl-Ludvigom, bratom carevim, i da će caru priposlati jedan istisak kroz državnog savjetnika Braunera. Na moju opasku o mučnoći izvedenja *triasa* pri sadašnjim okolnostima, odgovori: naravno da bi ga mogao izvesti samo sretni rat! Ovo Vam je sve!

Moje je uvjerenje da u većim krugovima ne misli se upravo ništa, jer se ondje žive od dana do dana, bez stanovite osnove, a, budimo iskreni, takve osnove mučno je da i bude, jer joj fali svaka podloga.

To stoji, da je mađarski upliv i dandanas svemoguć, možda da na najvišem mjestu kadgod i dosadi, i da bi ga se raskrstiti da mogu, i da bi u tu svrhu dragovoljno primili u pomoć Hrvate. Ali se nadam da Hrvati neće više služiti ratilom nikome.

Ako se do utvrđenja odnošaja na istoku dode bez rata i ako se sadašnja okupacija obrati u aneksiju, možda onda se povede i pitanje o *triasu*. Do tada, ako mir traje, nema nade korjenitim promjenam i ne ostaje drugo van gledati kako se bolje sadašnjosti — koristiti i pripravlјati budućnost. U tu svrhu i sadašnja nagodba s Ugarskom mogla bi se upotrijebiti, nagodba ista dala bi se korisno i promjenuti. *Samo dajte vi ljudi*, ali tih žalibože nema!

Utjehom mi je što na duševnom i književnom polju napredujemo i tute Vama, Preuzvišeni gospodine, ide prva hvala i zasluga. Zato Bog Vas poživio još na mnogo godina, eda uzmognete i unaprijed korisno narodu prednjačiti i sve više doprinositi njegovu napretku i preporođenju. Politika, mnjenja i slučaj može od časa na čas situaciju okrenuti. Kulturne stečevine teške su, ali ostaju za vazda.

I ja sam osudio bespotrebnu i nepromišljenu izjavu Riegerovu. Uzalud se ulagati Mađarom. Oni se Slavena boje i zato ih mrze iz duše. Prosjakajući njihovo prijateljstvo, dava im se važnosti i sokoli ih se na sve to veću drzovitost. Moramo ih trpjeti, jer ih se ne možemo krstiti; barem činimo ti mučuć!

³⁸ J. A. Helfert (1820—1910), austrijski historičar i političar, teoretičar trijalizma.

Prigodom božićnih svetaca i mladog ljeta želim Vam svako dobro, zdravlje, dug, život, uspjeh najbolji u svakom pothvatu. Bog Vam dao na mnogo godina uživati plodove Vašeg rada i rodoljublja. Živili!

Primite najsrdačniji poklon moje supruge i mojih sinova i iskreni pozdrav Vašeg harnog sluge i prijatelja

Miha Klaića

44

Zadar, 18. travnja 1885.

Preuzvišeni gospodine,

Približuju nam se izbori za carevinsko vijeće i evo me k Vama kako na Božiji greb — rekli bi u Dubrovniku. Borba će biti žestoka, jer na megdan dolazi zloglasni Lapenna.³⁹ Sastavljamo neku glavniciu za troškove i trebat da nas i Vi pomognete. Ne tražim Vam mnogo, jedan stotinjak, najviše dva. Znađem dobro kako je Vami, ali je nevolja da Vas mučim. Ja sutra odlazim u Beč, gdje ću biti do 26. tekućeg, i ondje čekam Vaš odgovor. Odsjestit ću kao vazda kod *Hôtel Wandel*.

Amo ništa nova izvan spremanja na izbornu borbu. Od uspjeha ove zavisit će hoćemo li kroz dojučih šest godina napredovati ili nazadovati pri narodnom preporođenju.

U mojoj obitelji svi dobro i svi se najsrdačnije preporučuju Vašoj blagohotnosti. Od moje strane primite kao vazda izraz dubokog poštovanja i prijateljske naklonosti kojom ostajem Vaše Preuzvišenosti preponizni sluga.

Miho Klaić

45

Beč, 26. travnja 1885.

Preuzvišeni gospodine,

Primio sam Vaš dragi list od 22. tek. sa sadržajem i lijepa Vam hvala.

U onome što pišete ima dosta istine. Ali moram pripoznati da amo kod nas nije baš sve crno kao što jest žalibože kod vas u Hrvatskoj. Kroz ovo šest godina, od kad su Slaveni u car[evinskom] vijeću sastavni dio većine, mi u Dalmaciji učinili smo dosta napretka, toli u narodnome koli u materijalnom pogledu. A bili bismo i još više da nije bilo nesretnog krivošijskog ustanka.⁴⁰ Kad pomislite kakva je opozicija u carevinskom vijeću brojem i vrijednošću jaka, možemo mirnom savješću reći da uspjeh nije loš. Ako okolnosti u ovom pogledu na bolje okrenu, to jest ako u dojučem zasjedanju autonomistička većina bude mnogobrojnija i tim odlučnija, mi se nadamo i još boljemu.

Svakako treba nam vazda pred očima držati da nijesmo sami svoji, da nam tuđi gospoduju i da na žalost izgleda nema pomoći od nikuda, van od samih sebe i od suplemenika u istoj carevini. To nek pamte i u Hrvatskoj i prema tome nek svoj rad udese.

Prigodom razgovora što sam ovih dana imao sa Taaffeom i Kalnokyom,⁴¹ buduće se riječ povelja i o događajima i budućnosti na slavenskom jugu, vruće sam zagovarao kod jednog i drugog neka svoj upliv ulože da se odnošaji u Hrvatskoj poboljšaju i da

³⁹ Luigi Lapenna (1825—91), pravnik, jedan od najistaknutijih autonomaša. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću.

⁴⁰ Ustanak u Krivošijama 1882. zbog Zakona o vojnoj obavezi.

⁴¹ Gusztáv Zsigmond grof Kálnoky (1832—98), mađarski političar, ministar vanjskih poslova Austro-Ugarske 1881—95.

Mađari ne gone hrvatski narod u zdvojenje. Jedan i drugi rekoše mi da je to mučno prtit se u mađarske nutrnje posle, ali me uvjerivaše da se na najvišem mjestu u tom smislu živo nastoji. Uvjeriše me da Tisza⁴² položaj shvaća ali da ga u mnogom prijeći *chauvinizam* vlastite stranke.

Lapennu vlada u Dalmaciji smatra opozicionalnim kandidatom, te će ga svom snagom pobijati. Zabranit mu da ovamo ide, nije mogla jer je on neodvisni sudac. Mi se stalno nadamo dobru uspjehu u izborim, ako se štogod među nami istim ne dogodi. Čudna je naša narav, prkos velik i zato neslogi lasan povod. Da se složni držimo, pomoći će i sam Lapenna.

Primite izraz prijateljske odanosti i najsrdalniji pozdrav

Vaš preponizni sluga i prijatelj

M. Klaić

46

Zadar, 31. prosinca 1888.

Preuzvišeni gospodine,

Sretno Vam došlo mlado ljeto. Primite od mene i od cijele moje obitelji najsrdalnije čestitke ovom prigodom. Premilostivi Bog udijelio Vam zdravlje i svako dobro i uzdržao Vas čestita i krepka još na mnogo godina, dao Vam snage i srca da protivnicim odolite i sveta Vaša načela unaprijedite. U ovo iskvareno doba, kada sa svih strana vidimo značaje malaksati, služili Vi uzornim izgledom mlađem naraštaju, eđa domovini pripravi spas i bolju budućnost!

Najsrdalniji pozdrav od svih nas i ostajem kao vazda Vaš prepokorni sluga i iskreni prijatelj

Miho Klaić

47

Zadar, 1. siječnja 1890.

Preuzvišeni gospodine,

Sretno Vam došlo mlado ljeto! Premilostivi Bog udijelio Vam zdravlja i ustrpljenstva pri tužnim prizorim zajedničke domovine. Ali Vam toliko života udijelio da doživite preokret i dočekate vidjeti uspjehom okrunjene želje i napore Vaše, da vidite na putu slobode i samostalnosti milu nam Hrvatsku!

Moja obitelj šalje Vam svoje čestitke i preporuča se Vašoj blagohotnoj uspomeni.

A ja srdačno Vas pozdravljajući ostajem kao vazda uz duboku naklonost Vama odani

Miho Klaić

48

Beč, 19. svibnja 1895.

Preuzvišeni gospodine,

Oprostite za Boga, ako dolazim uznemiravati Vas i ako još jednom utičem se Vašoj poznatoj darežljivosti u korist opće narodne stvari. Ali pomoći nam treba i ne bih znao kud se okrenuti nego starome iskušanom dobrotvoru. Evo o čemu se radi.

⁴² Kálmán Tisza (1830—1902), mađarski političar, jedan od osnivača Liberalne stranke. Predsjednik ugarske vlade 1875—90.

Dojdućega ljeta, a najkasnije možda dojduće jeseni, slijedit će u Dalmaciji opći izbori za Sabor. Naši protivnici, osokoljeni neskladom koji je postao u hrvatskoj stranci, uslijed od preko Velebića u nju bez ikakve potrebe unešena takozvanog pravaštva, živo se spremaju na izbornu borbu i jur se hvale da će nam otetiti neke izborne kotare. Budući malaksala stara disciplina u hrvatskoj stranci, a, što je gore, boreći se u njekim stranama stari narodnjaci sa novim pravašim, lasno bi se to moglo i dogoditi, ter bi Hrvati mogli izgubiti onaj položaj kog uživaju od nazad 25 godina.

Mi nećemo ni truda ni žrtava propustiti eda protivnike svladamo, ali, kako znate, fali nam *nervus rerum*, nužan u svim ljudskim poduzećim, pak i u izbornom komešanju. Mi smo sabrali što smo mogli, ali bojim se da ne bude dostatno. I zato usilovan sam zamoliti Vas da biste nas pomogli. Znađem da je donekle uprav i bezobraznost ovaj moj korak, ali Vaša je dobrotu neizmijerna i Vi ćete mi, uzdam se, prostiti. Htjela bi nam se jedna hiljada fiorina i, ako je ikako moguće, molim Vas da nam ju posudite. Ako biste se na to odlučili, trebalo bi da mi ga ovdje pošaljete, a nipošto ravno u Dalmaciju. Ja ću se ovdje uzdržati do konca ovoga mjeseca i stanujem u »Hotel Wandl«. Još molim da biste izvoljeli vi *Vašom rukom*, samo su dva retka dati odgovor na ovaj moj list.

Ja sam hvala Bogu prilično dobro, premda ćutim da sam u godinama napredovao. *Glaucom* uništio mi je vid desnog oka i operacija, kojom sam se podvrgao, nije mi pomogla. Bog dao da mi lijevo oko ostane zdravo, kao što je do sada!

Vaše kumče je ovdje, dospio je medicinski tečaj i sada se bavi o konačnim ispitim, i nadam se da će početkom god. 1896. postati doktorom.

Opet molim za oprostjenje i da izvolite primiti iskreni izraz mog dubokog uvažjenja i poćitanja kojim ostajem Vaše Preuzvišenosti prepokorni sluga i prijatelj

Miho Klaić

49

Beč, 5. II 1881.

(brzojav)

Vojnovića ovdje nema. Primljen sam mučno. Najbolje pridružiti se graničarskoj deputaciji. Pozdravljeni

Klaić

II Pisma Miha Klaića Šimi Mazzuri (1870—95)

(Sveučilišna knjižnica, Zagreb, R6491)

1

Zadar, 11. oktobra 1870.

Moj dragi Mazzura,

Knez Mome Kambelović u Spljetu želio bi upisati sina svoga kao učenika pravnik na zagrebačkoj pravoslavnoj akademiji. Ali mu taj njegov sin, radi bolesti, nije položio ispit zrelosti i položiti će ga do skoro. On bi želio znati je li to moguće i u oba slućaja: ako bi taj ispit učinio koncem ovog mjeseca ili u ožujku dojduće godine. Molim Vas da stvar raspitate koliko moguće prije i, da nije dangube, uprav njemu pišete u Spljet. Ućinit ćete njemu veliku ljubav, a po nešto i meni.

Što je od Mrazovića?¹ Od njega meni ni knjige ni glasa, premda sam mu dva puta pisao tu još u proljeće i prije naših izbora. Da nije štogod na mene srdit? Ne bih znao uzroka. Svakako haran ću Vam biti ako me o tome što izvijestite, i ako mi kažete što isti Mrazović i ostali narodnjaci tu sude o našem djelovanju i o našoj adresi. Vidio sam što ste Vi u »Zatočniku«² pisali, ali i vidio sam što je neko iz Beča pisao istom listu, to jest da ondje među Hrvatima adresa naša nije se dopala. Podi ti svakomu pogodi!!

Ovdje naše stvari dosta dobro idu. Protivnici su poraženi, i premda nastoje, i veliki Lama³ iz Beča ih goni, ne znadu što da rade. Neka nam u Beču za nešto još malo vremena okolnosti povoljne budu da se učvrstimo, pak se ni raspusta sabora ni ničesa bojati nećemo, i moći ćemo pripravljeni si bolju budućnost, koju će nam u toliko i svjetski veliki događaji ponešto pripremiti.

Pozdravite od moje strane Mrazovića i njegovu obitelj, Račkoga⁴ i sve ostale prijatelje i rodoljube. Da ste mi zdravo baš ako i nijeste veselo; želi Vam svako dobro.

Vaš prijatelj Miho Klaić

Pišite mi je li Rački u Zagrebu oli u Beču.

2

Zadar, 9. travnja 1873.

Dragi gospodine Mazzura,

Evo me da u kratko odgovorim na Vaše štovano pismo 30. min[ulog] ožujka.

Zaista za čudo mi je, kako Vi možete suditi da smo mi žestoko napali na našu bečku petoricu.⁵ Iza onoga što su učinili, iza svega onoga što smo mi nastojali i radili za odvratiti ih od nesretnoga koraka, vjerujte mi da smo se još blagi pokazali. Rekbi da je to mnjenje i mnoge tamošnje gospode naših prijatelja sudeći po glasovima, koji su amo došli i po kojim nas kore da se mlitavo vladamo. Sa druge strane, da se u zemlji pojmovi ne mute, i da ne bi ko promislio, kako da se tu nekakva komedija igra, trebalo je uđriti jako za da svakome situacija čista i bistra se pokaže. U našim napadanjim paka strogo smo se objektivno držali i tu nikakve osobnosti nije bilo. Tu skoro Ljubiša⁶ budući osobno na nas napao, trebalo mu je na isti način odgovoriti, i to smo učinili u današnjem »Narodnom listu«.⁷

Ono što Vi savjetujete nemoguće je, jer naši protivnici aut[onomaši] nigda ne bi jednog od njih birali, a kad bi do toga došli da glasaju za narodnjaka, ne bi za njih petoricu zaista. Za njih nema drugog držanja osvem onoga koje im »Nar. list« pokazao, a u današnjem broju opetovao. Ako pametni budu i ne izazivaju, Danilo će se moći opet u kolo povratiti, Antoniettu, Vojnovića i Fontanu zaboravit ćemo, Ljubišu treba nemoguća učiniti i iz stranke i javnoga života svakako isključiti. U tom smislu valja da nas i vi pomagate. Ali ako oni izađu sa novim listom i hoće baš razdor praviti, tada rat, i rat dokle ih nestane.

Naravna je stvar da se »Obzor« umjerenije ponaša, jer on sa daljega stvar motri, ali svakako nemojte da više prima onakih članaka kakav je onaj bio pod naslovom: »Mir u Dalmaciji.«

¹ V. bilj. I, 36.

² »Zatočnik«, list koji je izlazio u Vojnom Sisku i pridonio padu bana L. Raucha 1871.

³ V. bilj. I, 39.

⁴ V. bilj. I, 5.

⁵ J. Antonietti, I. Danilo, Stj. Ljubiša, Đ. Vojnović i J. Fontana (zamijenio P. Budmanija), narodnjaci koji su 1873. glasovali za Zakon o neposrednim izborima i tako izazvali razdor u Narodnoj stranci. Po svom listu »Zemljak« poznati kao zemljaši.

⁶ V. bilj. I, 21.

⁷ V. bilj. I, 2.

Žudio bih čuti što gospoda Mrazović i Rački o našem ponašanju misle, a rado bi i njihov svijet, kad bi na pozitivni predlog smijerao, primili.

Mi se jur pripremamo na izbornu borbu, i nadam se dobrom uspjehu. Ako se pe-torica stanu kandidirati, uspjeh neće, ali nam škoditi mogu i protivnicima pomoći. Zato da miruju, to je najbolje što mogu učiniti.

Primio sam u svoje vrijeme prijavu o Vašoj vjeri, i želim Vam u dobar čas, da budete sretni i čestiti.

Primite izraz mog dubokog poštovanja.

Vaš prijatelj Miho Klaić

3

Zadar, 7. aprila 1892.

Veleccjenjeni gospodine,

Pišem Vam, jer ne bih htio da smušeni Politeo⁸ objelodani list, pišem Vami za potužiti se na držanje »Obzora« prema onomu što se u našem Saboru dogodilo pri zadnjem zasjedanju. »Obzor« se odlučno stavlja na stranu Bjankina,⁹ a osuđuje nas, jer smo glasovali za ispravak Puljeza.¹⁰ Najprvo je opaziti da isti predlog Bjankina bio je neumjesan i neopravdan, pošto mu je on dao ono znamenovanje u svome du-gome govoru. To nije bilo nego napadanje i nijekanje Srba. I mi iza toga morali smo glasovati za Puljeza ako nismo htjeli još jače raspirati mržnju među jednokrvnom braćom, i prikazat se pravim varvarim pred izobraženim svijetom. A »Obzor« da nas osudi, zove u pomoć državno pravo i neke teorije o *političkome narodu* i razlike među *narodom* i *narodnostim*, koje u naše glave ne ulaze. Ipak je »Obzor« dosad slovio kao zagovaratelj sloge među Srbima i Hrvatima i zato je od pravaša često na-padnut. Predlog sam u stvari dokazom je kakva smo mi djeca i kakvim se pitanjem bavimo. *Sedam* dugih saborskih sjednica i pravi potop *prdilokvencije* o čitankam radi toga što se jezik, kojim su pisane nazivlje *hrvatski ili srpski* i što se u tome vidila povreda javnog prava hrvatskoga. Uprav za poludjet! A da smo mi na pravom putu, dokazom je moglo biti što su izašli iz kluba 4 više manje isterična popa i mudra glava Bepa Paštovića!¹¹ Jer Mato Šarić¹² ili će k nami doći ili će položiti mandat.

»Obzor« odobrava i skrajni opozicionalni položaj zauzet od Bjankina. Čudo mi je da Politeo, koji prilično poznade naše prilike, tako sudi i da se ne obzire na duž-nosti naše kao većine, koji hoćemo da se ta većina uzdrži, da se današnje stanje ne sruši, nego da sve to bolje unaprijedi i konsolidira. »Obzor« je u opoziciji, pak bi htio da je vas svijet u opoziciji. Zato vazda nas prijekorava o našoj mlohavosti, opor-tunizmu i sličnim neslanim predbacivanjem. Rekbi da neće imati mira dok se u Dalmaciji ne stvori ono blagoslovljeno stanje koje danas u Banovini opstoji. Imamo da koješta prigovorimo vladi i da koješta od nje tražimo. I mi to činimo vazda kad prigode ima, ali pristojno i umjereno, bez psovaka i prećerivanja. Pri onakome drža-nju »Obzora« prema nama zaista ne znamo koja je razlika među pravašim i obzora-

⁸ Dinko Politeo (1854—1903), publicist i političar. Urednik i suradnik gotovo svih suvremenih hrvatskih listova.

⁹ Juraj Biankini (1847—1928), političar i publicist. Dugogodišnji urednik »Narod-nog lista« (1871—1920) i vođa grupe narodnjaka koja se 1892. otcijepila od Narodne stranke i poslije prišla pravašima. 1919. član Privremenoga narodnog predstavništva i potpredsjednik vlade.

¹⁰ Antun Puljezi, pravnik, zastupnik u Dalmatinskom saboru.

¹¹ Josip Paštović (1827—1913), narodnjak i zatim pravaš, zastupnik u Dalmatin-skom saboru.

¹² Jedan od »Šestorice« tj. Biankinijeve secesionističke skupine, koja je 1892. istupila iz Hrvatskoga narodnog kluba u Dalmatinskom saboru. Ostali su bili: Stj. Buzolić, K. Ljubić, J. Paštović i J. V. Perić.

šim. Strašno se vara tko sudi o mnenju kod nas po vikanju akademičke mladeži i njekolicine popova i fratarara.

Ako Vam je dakle, moj dragi gospodine, više stalo do napretka narodne misli u Dalmaciji, nego do stranačkog egoizma, gledajte da »Obzor« drugčije se drži i da nas u miru pušti da se vladamo našim glavama kako smo se do danas vladali. Uspjeh naš najbolji je dokaz da se nijesmo ludo vladali.

Pozdravite mi Nodila¹³ i primite moj najsrdaniji pozdrav

Vaš Miho Klaić

4

Zadar, 22. oktobra 1894.

Moj dragi dr. Mazzura,

Primio sam u Beču poziv, po Vami i Dru Derenčinu¹⁴ potpisan, na sastanak neodvisne stranke koji će se u Zagrebu držati na 25 tekućega. Ovdje iz Zadra, gdje sam se jučer povratio radi prešnih posala na Zemaljskom odboru, odgovaram Vam na isti.

Radi tih posala materijalno mi nije moguće doći u Zagreb. Ali i da je, ne bih Vam došao i evo u kratko zašto.

Neodvisna stranka u Banovini osnovana je i gleda da se što bolje uredi i učvrsti, na temelju tamošnjega državnopravnog položaja i parlamentarnih prilika koje tamo vladaju. Sa tim položajem, s tim prilikama mi dalmatinski Hrvati nemamo ništa zajedničkoga, dokle smo od Banovine otcjepljeni, i zato naše sudjelovanje pri uređenju parlamentarnog rada neodvisne stranke nije opravdano i po tome ne može biti korisno. Vrijedi to isto od neodvisne stranke prema hrvatskoj narodnoj stranki u Dalmaciji. Jedan od žestokih prijekora naših prema amošnjim pravašim jest taj, da su se oni podvrgli diktaturi pravaša u Zagrebu i tim se odrekli svake slobode i neodvisnosti u svojem djelovanju. A sada da mi radimo ono što njima prigovaramo!

Mi smo vazda do sada pomnjivo pratili rad neodvisne stranke, vazda sa istom simpatizirali, i koliko možemo moralno je podupirali. To ćemo činiti unaprijed i na način da svak to može razumjeti. A kad bi se koje pitanje ili koja akcija imala povesti, koja bi odgovarala interesim skupnog Hrvatsva, onda možemo se prijateljski sporazumjeti glede djelovanja, ali povjerljivim dogovorom, ne poput bučnog javnog sastanka stranke. Tako ćemo, sa našim čednim silam, najbolje do kakvog uspjeha doći.

Da se stvari upute i prikažu u navedenom smislu, najbolje je, po mome mnenju da ništa ne kažete da ste nas na sastanak pozvali, jer, naravno, poraz bi za vas bio što nijesmo došli. A kad bi Vam se štogod prigovorilo u smislu da, na sastanku pravaša bilo je dalmatinaca, a kod vas ne, odgovorite da među vama i nama postoje najbolji odnošaji i simpatije, ali da o *jednoj* stranci tamo i amo prije sjedinjenja ne može biti govora. Ja ću utoliko sastanak brzojavno pozdraviti na svoje ime i sumišljenika. Tako ćemo naš položaj maskirati.

Srdačno Vas pozdravljam i volim s Drom Derenčinom, ostajem

Vaš štovatelj i prijatelj Miho Klaić

5

Zadar, 15. veljače 1895.

Veleučeni gospodine,

Vrlo mi je drago bilo da ste u »Obzoru« priopćili dopise i brzojavke Politea. »Obzor« je u Dalmaciji mnogo čitan, mnogo uvažen. Zato bi nami puno mило bilo kad bi

¹³ V. Bilj. I, 3.

¹⁴ Marijan Derenčin (1836—1908), političar i publicist. Istaknuti član Neodvisne narodne stranke.

i dalje Politeo u »Obzoru« pisao i to barem do budućih izbora saborskih. On se je sada dobro o položaju amo obavijestio, i može nam mnogo koristiti. On u biti možda i prema Vama se ogriješio, kako što je učinio i prema nama. To je posljedica njegove laganosti, od koje se neće do smrti izliječiti. Ali u koliko se meni čini da ga poznam, nije opak čovjek, niti je kadar namjerom štošta počinuti. Kad je na mene navaljivao radi tobožnjeg oportunizma, ja se nijesam nigda naljutio, dapače čitajući vazda bih se smijao. Neka Vam je dakle preporučeno.

Spreman sam na odlazak u Beč, i zato moram biti kratak. Srdačno Vas pozdravljam sa tamošnjim prijateljima, i ostajem Vaš osobiti štovatelj

Miho Klaić

P. s. Mi smo Politeu dali za dopise i brzojavke u »Obzoru« fior. 30.

6

(posjetnica)

Mons. l'avocat Dr Mazzura,

Je me permete de vous presenter et recommander le porteur de ce billet Mr le cap. Louis de Woytkievicz. Je vou prie de l'aider a espedier trois Bulgares.

Mille saluts

Dr M. Klaić

III Pisma Miha Klaića Franji Račkom (1867—88)

(Arhiv JAZU, Zagreb, XII A, 296)

1

Visoko štovani gospodine i prijatelju,

Postao sam kako znate školskim savjetnikom i nadzornikom pučkih učionah i realkah. U isto doba vlada izdala je naredbu da u svim pučkim učionam hrvatski jezik postane naukovnim jezikom, ali da u gradskim glavnim učionam i taljanski jezik mora se učiti kao drugi predmet. U srednjim pako školam da se uvede ravnopravnost, to jest da se njekeji predmeti imadu predavati hrvatski. Za izvedenje toga, što se tiče potrebitih sredstvah, uvedene su u sve učione knjige što se u Hrvatskoj upotrebljavaju, samo nam još fali knjiga za vjerozakon i povjesnicu u gornjim gimnazim. Ali i u tu svrhu obratili smo se vašem namjesničkomu vijeću da nam kaže koje se knjige kod vas rabe, da ih i mi možemo nabaviti. Tako ćemo početi sjedinjenje duševno, dok vrijeme dođe da izvedemo i politično, što strah me kasno će biti, ako izvanjske okolnosti ne pomognu osobito iz istoka. Za nadalje izvestit jedinstvo u nauku, dolazim molit Vas da bi mi ste što skorije poslali naputak koji kod vas opstoji glede nauka u pučkih i glavnih učionah. Meni je bilo naloženo da preinačim našega sadašnjega, budući da su se okolnosti promijenule, i ja bih želio tu preinaku po vašem izvestit. Isto tako molim Vas da mi pravilnik vaše preparandije pošaljete, zašto sadašnji za našu preparandiju izrađen pod gospodstvom Lapenne, sasvim je nevaljal i treba ga što prije promijeniti. To obodvoje mogli biste mi poslat po Pavlinoviću, ako Vam ovaj moj list prispije prije njegova odlaska.

Kako će Vam bit gori rečeni Pavlinović¹⁵ kazao, ja i naši narodnjaci potpuno smo odobrili vašu adresu i vaš postupak u pitanjih državnih. U ostalom moja misao bit

¹⁵ V. bilj. I, 6.

će Vam poznata bila po onomu što sam opetovano biskupu¹⁶ pisao. Raspustom našega sabora i nami je pružena prilika političkoj radnji. Mi ćemo svim silam nastojati da narodna stranka proдре u većini. Iako energično i složno radili budemo, uhvām se da ćemo pobijediti. Vlada ima nalog držat se strogo neutralno, ali po razgovoru koga sam skoro sa našim namjesnikom¹⁷ imao, on bi rado vidio pobjedu našu. Samo, ja to mislim, on bi želio da, i kad bismo u većini bili, sami ne uzmemo inicijativu u pitanju sjedinjenja, nego da čekamo predlog vladin. A nama je to sve jednako. Auto-nomašima je krinka s obraza pala, i nema više kod vlade njihovih ljudi da stvari u Beču drugčije pripovijedaju nego su. Uopće za nas je ovaj izbor vele važan, i moglo bi se dati da njegov uspjeh kakav bude uzima veliki upliv na budućnost Dalmacije.

Unaprijed u svim važnim školskim pitanjīm, ja ću si uzeti slobodu obratit se Vami, toliko za savjet koliko za dogovor, za, uz koliko bude moguće, uvesti jedinstvo amo i tamo u svemu u čem bude moguće.

Molim Vas da mi srdačno pozdravite biskupa i izručite mu moje duboko poči-tanje i zahvalnost. A Vi da ste mi zdravi i veseli, uzdržite Vašu milost i prijatelj-stvo onemu koji Vas vele štuje i žudi Vam svako dobro i ostaje pokorni sluga i prijatelj.

U Zadru, 8. I 1867.

Miho Klaić

2

U Zadru, na 7. svibnja 1873.

Veleštovani prijatelju,

Radi kojekakvih posala i ometa zakasnio sam da odgovorim na Vaš zadnji dragi list. Nadam se ipak da ću još na vrijeme biti sa ovim kratkim otpisom.

Ovdje kod Namjesništva dobit ćete potrebitu dozvolu da u starom arhivu istra-živati možete, kako ju je i Tkalčić¹⁸ dobio. Ne treba Vam dakle u tom pogledu nikakva koraka činiti. U pomenutom arhivu ima popis dosta potpun i točan od svih spisa i listina koje se u njemu nahode. Činovnik paka kod njega, stari neki gosp. Boettner, to je živi popis, i taj će Vam moći u svakom slučaju potrebita razjašnjenja dati. Glede knjižnice Garagninove u Trogiru, nabavit ćemo Vam, kad amo budete, potrebitih pre-poruka, da je slobodno pregledati uzmognete.

Meni i svim ovdašnjim Vašim prijateljima, osobito će nam drago biti vidjeti Vas u našoj sredini, i kojigod dan u Vašem društvu sprovesti. Tad ćemo se i o po-litici razgovarati, koja i tako kod nas malo što zanimiva i dobra sadržava. Iza glaso-vanja bečke petorice, kod nas je sve prividno na staru ostalo, izuzamši »Zemljaka«, koji nije ozbiljna stvar, ali je stranki sa onim kukavnim činom, strašni moralni uda-rac udjeljen. Kasno ćemo se od zlih posljedica otresti.

Da ste mi zdravo. Spomenite me tamošnjim prijateljima. S dubokim poči-tovānjem i osobitim štovānjem ostajem Vaš iskreni prijatelj

Miho Klaić

¹⁶ J. J. Strossmayer (1815—1905), đakovački biskup i političar, vođa Narodne stranke 1860—73.

¹⁷ Franjo bar. Filipović, general, namjesnik u Dalmaciji 1865—68.

¹⁸ Ivan Krst. Tkalčić (1840—1905), historičar. Istraživao u zadarskom arhivu (su-rađujući s Ivanom Kukuljevićem).

U Zadru, 20. srpnja 1873.

Visoko štovani prijatelju,

Nijesam odmah odgovorio na Vaš prijazni list 9. tek. u nadi da mi umjetnik Rendić¹⁹ javi što je sa spomenikom pok. Perkovca.²⁰ Ali do danas ne stiže ni glasa od njega. Valja da se o nacrtu zabavlja.

Lijepa Vam hvala na onomu što ste me izvijestili o stanju stvari glede naše željeznice. Bit ću Vam haran ako mi i unaprijed javite što biste o tom poslu slučajno obaznali.

Lasno dokučujem da ni Vi, ni nitko nije sa revizijom nagodbe nije zadovoljan. Ali za mene, u sklopljenoj reviziji nije pitanje. Po mom mnenju ona revizija nije drugo nego način kako da narodna stranka, koja je nagodi god. 1868. zakoniti temelj zanjekala bila, hoteći izaći iz položaja pasivne opozicije i stupiti na djelovanje, pripozna nagodbu istu, i uzme je kao ishodište svom daljemu radu. Iz krajne oporbe proti Mađarskoj trebalo proći na nekakvo pomirenje za moći raditi u korist zemlje. Revizija nije nego most za proći preko ponora. S tog gledišta ja ne mogu nikako odobriti vaše namišljeno ponašanje prema reviziji. Narodna stranka, to jest svi odlični i razboriti nje članovi, moraju svi ili odobriti ju ili odbiti. Ako se cijepati stanete, onda one koristi, koje ste pred očima imali kad ste od negativnog stanovišta odstupili, dobiti nećete, a načelo ste žrtvovali. Dakle ako koristi nema biti, bolje je spasiti načelo, i svi skupa reviziju odbiti. Nemojte mi zamjeriti, ali to je moje mnenje, koga ću i u »N[arodnom] L[istu]« razviti.

Uklapam Vam namiru za one troške o kojim sam Vam ovde govorio. Ako zapreke ne bude pošaljite mi iznos po poštanskoj doznaki.

Pošast kratelja, koja se u Beču pojavila, a i u okolini Trsta, lasno je da mi namišljeno putovanje u Beč i u Zagreb smete, i tako da se ljetos iz kuće ne krenem. Žao bi mi u velike bilo ne vidjeti izložbu, ne pohoditi kćer, a ne sastat se sa prijateljima u glavnom gradu trojedne Kraljevine.

Moja obitelj dobro, i moja gospođa odvrća Vam ljubezni Vaš pozdrav, a također prijatelji Pavlinović, Vitezić²¹ i ostali.

Da ste mi zdravo i nazivljam Vam svako dobro i ostajem Vaš prijatelj

Miho Klaić

Gdje je Biskup? Ako je tamo izručite mu moj srdačni pozdrav.

Veleštovani prijatelju,

U jednoj od dojučih sjednica carevinskog vijeća biti će pretresana u dolnjoj kući zakonska osnova o građenju dalmatinske željeznice. Dotični izvještaj željezničkog Odbora bio je tiskan i razdijeljen. To prigodom trebalo bi mi znati štogod kako stoji posao o pruži koja kroz granicu mora se skopčati sa dalmatinskom prugom, i je li u zadnje doba to pitanje koji korak na dalje učinilo. I evo me da poznato Vaše prijateljstvo zamolim, neka bi izvoljeli, ako što o tomu znate, tekom pošte me obavijestiti. Čuo sam da je u poslu graničarskih šuma i željeznica podmaršal Molinari²²

¹⁹ Ivan Rendić (1849—1932), kipar.

²⁰ Ivan Perkovac (1826—71), političar i književnik. Zastupnik u Hrvatskom saboru. Urednik »Pozora« (do 1864).

²¹ Dinko Vitezić (1822—1904), krčki narodnjak. Istaknuta ličnost istarskoga narodnog preporoda.

²² Antun Mollinary, zapovjednik Vojne krajine 1871.

učinio jedno važno izvješće (ne znam na koga). Je li o tome izvješću Vama što poznato?

Ja mislim do koji dan opet u Beč, gdje ću za nekoliko dana ostati. Pri povratku kući, nastojat ću svakako doći u Zagreb, i tamo Vas i ostale prijatelje pozdraviti.

Rekoše mi u Beču da će i biskup onamo po Uskršnjih svećih. Vele drago bilo bi mi s njim se onamo sastati.

Moja obitelj je dobro, i Vašoj dobroj uspomeni se preporučiva.

A Vi, dragi prijatelju, da ste zdravo i svako Vam dobro srdačno želi Vaš prijatelj i štovatelj

Zadar, 7. travnja 1874.

Miho Klaić

5

U Zadru, 6. kolovoza 1876.

Velecijenjeni prijatelju,

U Beču sam primio Vaš štovani list i hvala Vam na vijesti glede biskupa.

Konačni računi za lanjsku godinu društva »Associazione dalmatica«,²³ podnešeni po ravnateljstvu u zadnjoj skupštini, bili su predani na pregled posebnome Odboru, a među članovima toga Odbora nalazi se i odvjetnik Bulat,²⁴ punomoćnik Akademije. Odbor marljivo radi, ali je mučno orijentirati se u ovakvom labirintu. Kad svoj posao dokonča i podnese skupštini, javit ću Vam zaključak.

Sad na drugo. Dočuo sam da je biskup bio u Beču. Pomislio sam da je to slijedilo na viši poziv, i lasno se je sjetiti na koju svrhu Austrija hoće da stvori u Bosni nekakvu stranku za svoju namjerenu okupaciju i to među katolicima. Za tu svrhu najbolje su oruđe franjevci, među franjevcim biskup ima dosta upliva, ergo...

O sudbini Bosne odlučit će sreća junačka na bojnome polju, pak poslije diplomacija, koja će se kako vazda ravnati po svršenim činim. Sve spetkarenja tu pomoći neće ništa, ali može strašno odmoći, jer će doprinijeti razdoru između katolika i pravoslavnih koji i tako žalibože postoje.

Poznajući biskupa, uvjeren sam da će on austrinskim ponudam biti odgovorio kako valja, i da će svoju dužnost kao pravi rodoljub vršiti. Ali znadem ipak kako su pogibeljne dvorske obmane, i zato sam se usudio pisat mu ovaj list, ovdje uklopljen. Molim Vas da mu ga na sigurni način izručite. U isto doba i Vas molim da Vaš upliv na nj u istom smislu upotrijebite. Neka franjevci ne spletkare, dapače neka narod na slogu nagovaraju, i neka ga na oružje i na junačka djela bodre. Sad je glavni cilj oprostiti se Turčina, o sudbini Bosne poslije će se razgovarati i raspravljati.

Znadem kako Vi mislite i kako Vaše misli sa mojim se potpuno slažu. Zato se nadam da ćete i ovom poslu moje napore odobriti i kod biskupa poduprijeti.

Ja sam se sretno sa mog putovanja vratio, a do koji dan idem u Dalmaciju za organizirati izbornu campaignu. Nadam se pobjedi.

Primite izraz mog osobitog poštovanja i najsrdačniji pozdrav. Prijatelj Vaš

Miho Klaić

Haran ću Vam biti ako mi javite što znate o biskupovom putovanju, Uništite ovaj list.

²³ »Associazione dalmatica«, dioničko društvo koje je u Splitu osnovao Bajamonti (1865). Boreći se protiv Bajamontija, narodnjaci su oštro napadali neuredno poslovanje društva.

²⁴ V. bilj. I, 11.

Beč, 14. svibnja 1877.

Velecijenjeni prijatelju,

Ima nekoliko doba da Jugoslavenska Akademija ne šalje dalmatinskoj Matici svoj »Rad«. Držim da tome nije uzrok drugo nego nepomnja onoga koji otprema. Zato molim Vas da stvar razvidite i nastojite da nam »Rad« redovito dolazi. Ne treba da Vam govorim koliko mi do »Rada« držimo.

Čujem da ćete i Vi u Rim. Eto u dobar čas! Ali ovom prigodom treba da Vam nešto iskreno kažem. Meni bi mnogo drago bilo da Hrvati nijesu onako svečano udioništvovali slavi papina jubileja. Bon gré, mal gré, treba priznati pod izlikom jubileja, priredene svečanosti nijesu nego demonstracija proti jedinstvu i narodu taljanskome u prilog papine svjetske vlasti. Hrvatski narod, koji za svoje biće i ujedinenje se bori, ne čini dobro kad, ako i nehotice, sličnim se demonstracijam pridružuje. A stvar je još gora iza papinih riječi proti Rusiji. Tad ne samo proti taljanskome, nego proti svome vlastitome narodu se griješi. Meni se čini da je dosta bilo da su sveštenici i crkveni dostojanstvenici poslali pismeno čestitku papi i svoju mu privrženost izrazili. Koja hiljadica franaka tomu priložena, ça ne gâte jamais rien. Tim bi katoličanskome čuvstvu bilo zadovoljeno, a uvrijeđen nitko. Neka stari narodi i preživljene kaste traže da životu povrate ono što je za vazda preminulo i neka daleki narodi, kojim lukavštine rimske kurije nijesu poznate, entusiasmiraju se. Mi koji nijesmo ni jedno ni drugo, budimo dobri katolici, ali ne podupirimo svrhe, kojim je katolicizam prividni barjak. Ali eto, ovo je sve moje razglabanje prekasno, jer se radi o gotovu činu. Gledajte samo da oprezni budete i da koraci Vaši ne budu tumačeni preko Vaših namjera. Uzmite koju prigodu za javno izjaviti da Vi ste u Rim došli kao katolici počastiti glavu katoličke crkve i ništa drugo.

Prostitute mi ako sam Vam ovako pisao, ali Vi znate moju otvorenu iskrenost i da premućati ne znadem. Da ne živimo u preozbiljnom vremenu, kad nam škandala ne treba više nego ih na žalost jur imamo, bio bih i javno ob ovom poslu pisao.

Da ste mi zdravo i veselo. Primite izraz mog dubokog štovanja. Vaš srčeni prijatelj.

Miho Klaić

Zadar, 23. srpnja 1877.

Velecijenjeni prijatelju,

Rekbi da se ovdješnje Namjesništvo ozbiljno latilo posla da temeljito razvidi stanje zloglasnog spljetskog društva »Ass(ociazione) Dalmatica«. Nego da njegovo djelovanje bude uspješno i kod središnje vlade potpore nađe, trebalo bi da Jugoslavenska Akademija obrati se hrvatskoj zemaljskoj vladi, tužeći se da je ista Akademija prije ovome Namjesništvu pisala ob ovome poslu, pak da nije odgovora primila, te da hrvatska vlada tu tužbu Akademije, kao štitenica domaćih zavoda, pošalje Ministarstvu nutarnjih poslova u Beč tužeći se sa svoje strane, kako se ovaj posao zapaštava, ter bezimenom društvu, na koga paziti dužnost je političke vlasti, ostavlja se na volju da čini što hoće, da krive račune na vidjelo iznaša, i dividende ne plaća. Vas, kao predsjednika Akademije, molim da tu stvar učinite i odmah, ter da na Vladi preporučite da — more slavico et specialim croatico — ne zaspe, nego da usput opremljena bude. Mi se nadamo poput Ass(ociazione) dalmatica srušiti našeg najljutijega protivnika Bajamonta.²⁵

²⁵ V. bilj. I, 14.

Politika austrijske vlade u istočnom pitanju vazda je zagonetka, baš kao prava austrijska stvar — choses autrichiennes. Ovdje vazda slijede ratne pripreme kao da ćemo do koji dan preko granice. Sa druge strane Mađari i Nijemci sve to jače svoj glas dižu proti politici Slavena prijaznoj i proti Rusiji. Što će se odovle izleći? Možda druga edicija Schleswig-Hollsteina, ako ratna sreća posluži Rusiju, kako ako Bog da hoće. Uprkos otezanja operacija, ja stalno držim da će Rusija pobijediti i u jeseni svoj slavodobitni barjak razviti na crkvi sv. Sofije. Nego ako za europskoj Turskoj, još koja gnjila europska zgrada se razori, što ćemo mi tada? Bit će što Bog da, ali svakako neće gore nego je sad.

Primite moj srčani pozdrav i izraz mog osobitog štovanja i prijateljstva. Vaš prijatelj

Miho Klaić

8

Beč, 2. XII 1879.

Velecijenjeni prijatelju,

Odmah pošto sam Vaš cijenjeni list primio, govorio sam s ministrom Taaffeom²⁶ o poslu mi preporučenom. On mi reče da uopće privatnim se ne mogu dati pisma iz arkiva, osim da javna koja vlast zajamči. Tako da on, kad je namjesnik u Tirolu bio, poslao je jednom profesoru u Pragu neke spise iz arkiva Insprukskoga, ali uz jamčevinu praškog namjesništva. Ja mu rekoh da je Akademija javni zavod, pak do potrebe da bi hrvatska zemaljska vlada mogla jamčiti. Kasnije mi reče da je Vaš dopis poslao u Zadar namjesniku na izvješće, pak kad ono stigne da će gledati da stvar povoljno riješi. Ja sam utoliko pisao Antoniettu²⁷ u Zadar da namjesništvo odmah riješi stvar, i da ne stavlja mučnoća na put. Nadamo se da će stvar dobro ispasti.

Dakle su dogovori u Pešti prekinuti. Drago mi je da se nijesu Vaša predviđanja ispunila i da ipak nijesu naši sve do kraja popustili. Ja imam nade da ćemo do spojidbe Krajine doći.

Ovdje je položaj sveder zamršen. Možda se štogod razmrši po glasovanju obrambenog zakona. Tada će se i Ministarstvo popuniti i Slavenim neke koncesije učiniti. Mi uhmamo da će nam pohrvatiti gimnaziju i realku spljetsku i da će nam Vlada na ruku biti da skršimo zadnje gnijezdo protunarodno u ovome gradu. Viših političkih koncesija neće biti, jer falu glasovi u carevinskom vijeću, gdje se hoće dvije trećine za svaku ustavnu promjenu. A mi ih, dokle je Dalmacija u sadašnjem stanju, i ne ištemo i kojekakvim administrativnim polakšicam ćemo se zadovoljiti.

Da pređem na jednu zastarjelu stvar, dužan sam Vam ispovijediti da mi je žao bilo vidjeti u »Slovincu«²⁸ Vašu optužbu protiv meni glede Matičina Koledara, glede tobožnje promjene od *pravoslavni sveci* u *grčko istočne svece*. Ja tu ni kriv ni dužan. Koledar uređiva tajnik Matice, a za pravoslavni dio pomaga mu pop Ciro Žeželj. U Upravljajućem odboru nigda nijesam čuo prigovora, a ja toliko nijesam osjetljiv da sam mogao opaziti tu promjenu, pak da sam je i opazio, ne bih bio shvatio da tu ima nekakvo *nijekanje srpskoga imena* ili *srpske vjere*. Da me je tkogod na to upozorio prije, ne bih bio propuštio da uklonim taj napadač na *srpske svetinje*.

²⁶ V. bilj. I, 27.

²⁷ Josip Antonietti, narodnjak, neko vrijeme pristao uz zemljaše. Zastupnik u Dalmatinskom saboru i Carevinskom vijeću.

²⁸ V. bilj. I, 29.

Šaljem Vam uklopljeni natpis molbom da ga pročitate i njegov sadržaj mi priopćite. Moje znanje dotale ne dopire.

Molim Vas izručite moj najsrdačniji pozdrav Vašoj dragoj majci i primite izraz mog osobitog poštovanja i prijateljske naklonosti. Vaš štovatelj i prijatelj

Miho Klaić

9

Zadar, 26. ožujka 1880.

Veleštovani prijatelju,

Veoma žao bilo mi je razumjeti iz Vašeg pisma 17. min. mjeseca da Vam je vlada zanijekala molbu Akademije glede šiljanja tamo spisa iz dubrovačkog arkiva. Ja sam bio stvar i ovdje i u Beču najtoplije preporučio i bila su mi data najbolja obaranja. Ali — more austriaco — nijesu bila održana. Tješim se uhvanjem da to neće vele škoditi istraživanjima Akademije i njezinu uspješnu radu.

Ja nijesam uzeo riječ kad se zakon tako zvani o upravi bosanskoj pretresao, jer u međusobnom dogovoru bilo je zaključeno da sam Rieger²⁹ mora govoriti od strane Slavena. Osim toga, ja sam u novčanom Odboru delegacija razvio moje nazore o upravi bosanskoj i kritizirao postupanje vladino prilično oštro, tako da sam si zlovolju gospode ministara zaslužio.

Od prvih mjeseca veljače ja se više u Beč povрати nijesam, jer amo imam više i boljega posla nego onamo. Vi govorite u Vašem pismu da Nijemci i Mađari sami vodu politiku načela, dočim ostali onu oportuniteta. To nije posve točno. Prvi vode politiku snage, jer su snažni; drugi onu slabosti, jer su slabi! Da ste kao ja prisustvovali cijela tri mjeseca parlamentarnim događajima u Beču, bili biste se o tome uvjerali. Nijemci kroz toliko dugo gospodstvo tako su svoj položaj učvrstili, da baš je čudno da Slaveni i ono malo vlasti su stekli kojom sada raspolažu. I ovo, po mom mnjenju, mora se pripisati svakovrsnim okolnostima više nego njihovoj *intrinsečnoj* snazi. Pomislite malo, analizirajte sadašnju većinu reichratha, pak ćete se o tome uvjeriti.

Utoliko mi možemo bilježiti novu malu pobjedu na narodnom polju. Srednje učione (reaka i gimnazija) u Spljetu novom školskom godinom moraju biti pohrvaćene. Reći ćete: to su filologične pobjede. Istina, ali političkih pobjeda nećemo doživjeti ni u Beču ni u Pešti, nego osvješćenjem među nama istim. Vrijeme i prosvjeta donijeti će to, kad luđe prepirke prestanu i narodna svijest se okrijepi.

Sretan uskrš došao Vami i Vašoj miloj majci, koju ćete mi najbolje pozdraviti. Da ste mi vazda zdravo i veselo.

Vaš prijatelj

Miho Klaić

Prijatelj Bulat se zauzima za Ass[ociation] dalm[atika], ali stvar na dugo ide, jer jako zamršena.

10

Zadar, 10. listopada 1880.

Velecijenjeni prijatelju,

Ovaj list predat će Vam moj sin Pero,³⁰ koji dolazi u Zagreb učiti pravo kod hrvatskog sveučilišta. Čim Vam ga predstavljam, u isto doba Vam ga i preporučivam.

²⁹ V. bilj. I, 31.

³⁰ Pero (1862—1910), stariji Klaićev sin, pravnik. U politici se nije osobito isticao.

On je dijete dobre i mirne naravi, dragovoljno uči i zato imam nade u dobar uspjeh. Ali kako roditelj, moram se vazda bojati u pameti imajući Horatiove riječi. Ja se uzdam u Vaše poznato mi prijateljstvo i uhmam se da Vaš savjet, a da potrebe i ukor neće mu faliti. Ne treba Vam kazati da za svako Vaše zauzeće za nj ostat ću Vam harran do smrti.

Lijepo mi pozdravite Vašu dragu majku i primite izraz mog osobitog poštovanja. Vaš prijatelj

Miho Klaić

11

U Zadru, 16 (1. VI?) god. 1883.

Veleštovani prijatelju,

Odgovaram odmah na Vaše zadnje pismo prekjučer primljeno. Dopust prof. Budmanu³¹ za šest mjeseci ne može udijeliti nego sam ministar u Beču. Zato neka Akademija odmah na njega upravi prošnju. On će po svojoj prilici pitati mnenje zemaljskog učionskog vijeća, a ovo će se doista povoljno izraziti, jer svak u Dalmaciji osobitim zadovoljstvom pozdravio je izbor Akademije glede nasljednika neumrlog Daničića.³² Hoće li pak Nijemac Konrad³³ na prošnju pristati to ne jamčim, poznajući malu naklonost Nijemaca uopće svakoj slavenskoj stvari, pa bila i znanstvena.

Ovamo se nijemci na svu prešu, mi se opiremo koliko možemo, ali slabi i osamljeni red nam je da podlegnemo. Kod mene svaki dan malaksa uhvanje u budućnost Slavena u Europi. Svuda tmine, od nikud svjetlosti!

Da ste mi zdravo! primite srdačni pozdrav od Vašega

Miha Klaića

12

Beč, 4. travnja 1884.

Kad sam ovdje prispio nazad petnaest dana našao sam Vaš cijenjeni list. Odmah sam sa ministrom Taaffeom govorio glede zabrane »Pozora«. On mi reče da je molbenicu odbio, jer da uslijed mađarskog nastojanja »Pozor« je ocrnjen kod carskoga kabineta, i odovle mu je naloženo da na nj pazi. Ali nadostavi Taaffe, kad nekoliko dana prođe, nek mu »Pozor« opet upravi molbenicu i pridruži istoj barem 15 brojeva, iz kojih da uzmogne osvjedočit da »Pozor« nije list državi pogibeljan. Pak ako mu to pođe za rukom, onda da će mu dati slobodan ulazak. A sad neka »Pozor« radi što mu se svidi. Nama bi svim vrlo drago bilo da ga opet možemo redovito primati i čitati.

Drago mi je da ste i Vi uvjereni da bez kakve velike vanjske katastrofe, sadašnji državopravni ustroj Austrije ne dade se ukloniti, i da je posve otvoreno pitanje hoće li takvu slučajnu katastrofu Austrija preživjeti. To uvjerenje vodi mene i pri mom djelovanju i nastojanju da, prilagodivši se neizbježivim okolovštinam, nađemo neki modus vivendi uz koji po mogućnosti narodnu stvar ukrijepiti i unaprijediti, ostaviv budućnost da tako rečem u ruke providnosti. To stoji da dogodilo se što mu drago, bolje će po nas okrenuti, sve što mi bolje budemo složni, svijesni i uređeni. Držim da i tamo preko Velebića slična politika najzgodnija bi bila. Zato Folnegoviću,³⁴ kad je u Dalmaciji bio, a Vojnoviću³⁵ pismeno sam kazao, da ne shvaćam smisao

³¹ Pero Budmani (1835—1914), filolog.

³² Đuro Daničić (1825—82), filolog.

³³ Siegmund Conrad (1821—98), austrijski ministar nastave 1880—85.

³⁴ V. bilj. I, 35.

³⁵ V. bilj. I, 20.

i shodnost takozvane neodvisne narodne stranke i njezina programa. U Hrvatskoj ne bi imale postojati van dvije stranke: one koje nagodbu priznaju i ona koja ju niječe, dakle stranka narodna i ona prava. Prva jaka i mnogobrojna imala bi braniti nagodbu od svake povrijeđe i tražiti da ju raširi, barem u financijskom pogledu. Druga, braneći apsolutno hrvatsko pravo, čuvati narodnu stranku od popustljivosti i uspaavanja i pripravljeni budućnost, to jest uspostavljanje cjelokupnosti Hrvatske uz posebni državopravni položaj — uz uvjet da Austrija žive. Tim načinom ustrojstva stranaka dalo bi se štogod postignuti i mogla bi zemlja uz mir i red izliječiti barem neke od mnogobrojnih svojih rana. Idući sadašnjim putem razdrobljenja stranaka, doživjet ćete da će Vam šaka intriganata zapovijedati, a zemlja sve to više propadati. Viteštvo opozicije, popularnost i slično, to su lijepe stvari, ali je ljepše štogod stvoriti i baciti barem temelj da jednom prestanemo biti robovi na svom pragu. Gledajte da Vi Vašim ugledom, Vašim znanjem, Vašim značajem u tom smislu radite. Još jednu. Čuvajte se kako od žive vatre, da Vas ne bi proti Mađarom izigrali. Jer budite uvjereni, ako se mađarski parlamentarizam slomi, odzvonilo je i onomu malo slobode što se sad u Austriji ima. A da se za tim, ako i izdaleka i sasvim potajno ide, nema dvojbe.

Srdačno Vas pozdravljam i u Zadru čekam Vaš odgovor.

Vaš prijatelj i štovatelj

Miho Klaić

13

Beč, na sv. Andriju 1888.

Velecijenjeni prijatelju,

Umoljen sam od prijatelja Čeha da im nabavim istisak Pravila jugoslavenske akademije koji da im služi primjerom za novu njihovu akademiju. Molim Vas dakle da mi jedan istisak pošaljete.

Kako amo stvari stoje i idu, poznato Vam je iz novina. Nova dakle nemam ništa da Vam dodam. U velike su ovdje smučeni glede novinarske grmljavine iz Berlina, niti se znade — barem u parlamentarnim krugovima — što ona znači, niti koji novi cilj prepotentni gospodin u Berlinu ovom bukom pred očima ima. Svakako za čas toliko hvaljena intimnost uzdrmana je. Dokle će to biti, idemo da vidimo!

Molim spomenite me svim tamošnjim prijateljima i primite moj najsrdačniji pozdrav. Vaš prijatelj i štovatelj

Miho Klaić

Kad pišete našem ljubljenome biskupu, molim izručite mu moj duboki naklon.

14

Beč, 8. prosinca 1893.

Velecijenjeni prijatelju,

Odgovaram na Vaše pismo 3 tekućega. Pošto početkom dojučega mjeseca siječnja otvara se naš Sabor, koji će po svojoj prilici trajati do polovice susljedne veljače, za nas zastupnike dalmatinske ne može biti govora o naumljenom sastanku prije toga razdoblja, a i onda mučno, ako se Carevinsko vijeće odmah za Saborom sastane. Po mome mnjenju, sastanak imao bi se držati za vrijeme uskrasnih praznika.

Moje je uvjerenje da prvi uvjet i prvi korak zbliženju između Slovenaca i Hrvata ima slijediti na književnom polju i to tim, da Slovenci prihvate hrvatski jezik kao svoj književni. Bez toga neće se nikada doći do ozbiljne zajednice, koju da budućnost našim potomcima pripravi. O tome Vi biste se mogli i bez nas do potrebe

sa slovenskim rodoljubim vijećati i zaključiti. Vi ste u tome pogledu vođe, a mi sljedbenici. Na političkom polju sadašnje mogućnosti postoji i dandanas zbliženje među jednim i drugim, a ja se uhvam da uslijed zadnjih događaja, sve će se bolje učvrstiti i unaprijediti.

Drago mi je da Vi odobravate naš korak o istupu iz Hohenwartova³⁶ kluba. Bog dao da se brzo i ostali Slovenci, koji su ostali, nami se pridruže, jer bez toga ne bi imao naš korak žuđenoga uspjeha, a i ne bi se tako brzo ispunilo učvršćenje i unaprijeđenje o kom sam gori spomenuo i kome se nadam.

Povraćajući se na sastanak, pošto, kako sam kazao, ima se, u koliko se nas tiče, za sada odgoditi, ostaje vremena da se o potankostima istoga sporazumimo.

Srdačno Vas pozdravljam i ostajem
Vaš iskreni prijatelj

Miho Klaić

IV Pismo Miha Klaića Tadiji Smičiklasu (1895)

(Arhiv JAZU, Zagreb, XV-45 a, 1)

Zadar, 4. lipnja 1895.

U općini vrličkoj vodi se velika borba među Hrvatima i Srbima o tome da li će općina i dalje ostati u srpskim rukama sa srpskom upravom ili će proći u hrvatske ruke. Hrvatski izborni odbor žurno radi i dobre nade imade u konačnu pobjedu, ali mu se hoće pomoći. Pošto amošnja — kako se čini — nije dostatna, krenuo je put Zagreba D(on) Ilija Malić, unijatski paroh u Vrlici, sa drugom da i tamo štogod potpore nađe. Cijeli me izborni odbor zamolio da Vam ga preporučim. Premda znadem da ćete Vi sa poznatim Vašim rodoljubljem učiniti što bude moguće i bez svake preporuke, ipak eto, za udovoljiti odboru, usuđujem se upraviti Vam ovaj list u rečenu svrhu, a istodobno prihvaćam ovu prigodu da Vas srdačno pozdravim i ponovim Vam čuvstva mog iskrenog poštovanja sa kojim ostajem

Vaš osobiti štovatelj

M. Klaić

Napetošću očekivamo što će biti iza nastale razmirice u tamošnjemu pravaškome taboru. Hoće li još jedna stranka postati? Živjela slavenska sloga uopće, a hrvatska napose!!

V Pisma Miha Klaića Kosti Vojnoviću (1859—92)

(Sveučilišna knjižnica, Zagreb, R 5622)

1

Zadar, 18. prosinca 1883.

Dragi Kosto,

Nijesam ti odgovorio iz Beča, jer uprav nijesam imao kad. Hotio sam svakako što prije pobjeći iz leda i gliba i kući doći, i tako u kratko vrijeme opremiti sve posle što mi prilično i za rukom pođe.

A sad na predmet. Na prvi upit odgovaram da mi se navedeni program ne čini shodan, jer nepraktičan, to jest neizvediv. Pri sadašnjem ustroju gdje dva sabora imaju primiti jednake zakone u najvažnijoj struci državnog života, kao što je gospo-

³⁶ Karl v. Hohenwart (1824—99), austrijski ministar-predsjednik 1871. Poslije na čelu Konzervativnog kluba koji je podupirao Taaffeovu vladu.

darska, ona točka dualističkog sustava jest njezina Achilova peta. Što bi bilo kad bi *tri* sabora imalo to činiti? Na takvog što nigda ti pristao ne bi ni reichrath, ni ugarski sabor, a da pravo kažem ni ikakav razboriti političar. Razvijat program dualizma s nemogućim točkama u istome, to znači negirat ga i pobijati ga. A tada iskrenije, političnije i korisnije jest uprav zanijekat ga, to jest staviti se na stanovište stranke prava. Tko hoće savez s Ugarskom, ili bolje rekuć, tko drži da u sadašnjim okolovštinama oteći mu se ne da, oni neka na temelju postojeće pogodbe gleda da je po mogućnosti razvije i dopuni u financijskom pravcu, po prilici ono što je god. 1879 tražio prvi nuntium hrvatske regnikolarne deputacije, i neka gleda da ban dobije što veće samostalnosti i neodvisnosti. Financije, po mom mišljenju, to su glavna točka; i bez financija autonomija nije nego iluzija. Tko savez neće, ili bolje onaj, koji za sadašnjost ne mari nego gleda na budućnost, nega ga nijeće i pobija, ali istodobno neka sobom na čistu bude *što hoće i kako hoće*. Bez toga uvjeta sav rad stranke prava ostat će deklamacija i izvor velike konfuzije u moždanima, osobito mladog naraštaja.

Prihvatili vi ili ne navedeni program, mi vam sa štampom nećemo nepriliku praviti, dok smo odijeljeni. Ali kad bi se po slučaju — što za sada nema izgleda — združili, onda si pridržajemo pravo glasa i odluke.

Moje je tvrdo uvjerenje da bi nezavisna stranka najbolje učinila kad bi se razišla. Oni koji neće saveza, neka idu u stranku prava, pak kao razboritiji nek ju *umaniziraju*, pojmove joj razbistru i skroju joj program. Oni koji drže savez neizbježiv, neka se vrate k narodnoj stranci, pak kao čeličniji i neodvisniji neka ju bodre na čeličnost i neodvisnost i pomagaju ne samo da se postojeća nagodba vrši, nego da se i raširi u gori navedenom smislu. Žao ti ili milo, eto ti moga otvorenoga mišljenja.

Naši prijatelji desnice u Beču znadu moć Mađara, pak ih se boje i gledaju da im se ne zamjere. Zato oni najviše žele da raspra hrvatsko-ugarska mirnim putem legne.

Mađari su proti nam i našem saboru rovali i klevetali iza događaja sa grbovim i svojim klevetama do cara doprli. Da sebi položaj ne otegotimo i svoj rad proti sadašnjoj vladavini u Dalmaciji ne osujetimo, ja ni Bulat ne bismo bili sada u Zagreb došli, pak baš da nije vrijeme onako opako bilo.

Srdačni pozdrav svima drage obitelji i sretni blagdani. S Bogom.

Tvoj Miho

2.

Zadar, 5. srpnja 1890.

Dragi Kosto,

Hvala ti na ljubeznome listiću. Možeš promisliti da onaj iskaz od strane 10 gomnara (jer ih je bilo samo 10, a ne 60 kako su pisale bečke novine) niti mi je razbio san, niti će mi činiti promijeniti politike, pak ju zvali *mlitavu*, *oportunističku* ili kako im još drago. Nego znaj da su ti to sve pitomci zagrebačkog sveučilišta i žao mi je u velike da mjesto koje smo se nadali da će postati luč znanja i prosvjete, postalo je gnijezdo mržnje, rušenja, varvarstva. Nek se Božja vrši!

U Dubrovniku jur se akcentuirala u novom vijeću autonomaška većina pod vodstvom Iva Jelića, negda desne ruke pok. gospara Vice.³⁷ Tako i one srpske hulje postigli su da sruše narodnu općinu u korist autonomaške. Srbi isti svuda!

Moj poklon gosp. Mari i pozdrav gospodični Katici, a kad mu pišeš spomeni me à Mons. Sriseau. Srdačno te pozdravlja tvoj

Miho

³⁷ Vice Vuletić, autonomaš, načelnik Dubrovnika.

3.

Zadar, 22. ožujka 1891.

Moj dragi Kosto,

Nemoj mi zamjeriti ako prošlih dana u velike zabavljen nijesam ti pisao da ti izrazim moja čuvstva prigodom nezgode koja te je postigla. To činim sada, odmah pošto sam odahnuo i molim te da primiš moje živo sažaljenje skupa sa onim svih mojih. Bio je upravo grom iz vedra neba koji nas je svih iznenadio, jer šta slična nitko nije slutio. Vidi se da se Hrvatska sve to veće primiće stanju istočnih država. A ako je istina da se ovdje kaže da ti kanu oteti ono 10 godina službe, priznanih kad si se profesure primio, onda uprav postaje tamo Azija. Hedervary³⁸ sa jedne a Starčević³⁹ sa druge stvaraju tamo take okolovštine koje uprav potiču amo na čeznuće za sjedinjenje. Nek još nestane biskupa, Račkoga i nekolicine drugih izvrsnih osoba, pak će upravo tamo biti lijepo. Govorka se da kaniš amo doći. Dao Bog da se to obistini! Hodi, moj Kosto, među staru družinu, ona će tražiti, a možda i nađe da ti zadovoljštinu napravi i da ti osladi kasnu jesen tvoga života. Nije ni amo Bog zna što, ali je svakako pravna država, pak naćeš starih prijatelja i iskrenih i poštenih srdaca koja će s tobom biti.

Izbori su dovršili i možemo reći sjajno. Jučerašnji izbor ispao je kako se predviđalo. Srbadija svakolika združila se sa autonomašima. A proti toj družbi mi sami uspjeti ne možemo. Svakako smo imali znatnu manjinu. Ako od protivničkih 238 glasova odbiješ 66 *kudrovačkih* ostaje ih 172; manjina dakle prema naših 197. Pazi da nam je ostalo 8 punomoćnica neupotrebljenih, jer nešto radi vremena, a nešto radi bolesti 4 birača nijesu mogla prispjeti. Starčevićanstvo nesretne »Katoličke Dalmacije«⁴⁰ s jedne, pogana liga s druge dala nam je mnogo muke i truda, ali je sve svladano slavodobitno. Vlada se držala posve neutralno i zakonito, a sloboda izbora bila je kao u Engleskoj.

Moj poklon gosp. Mari, sa strane i supruge mi također, koja te puno pozdravlja, a ja tvoj ostajem

Miho

4.

Zadar, 6. lipnja 1892.

Dragi moj Kosto,

Primio sam tvoje ljubezno pismo i dvije rasprave o dubrovačkom zakonarstvu, na kojima ti velika hvala. Premda zaposlen, naći ću vremena da ih od kraja do kraja pročitam. Veliki obožavatelj, kako znadeš, stare moje domovine, svaka knjiga ili spomenica koja se o njoj bavi, za mene je vazda sretno došla. E da naša mladež, mjesto se pitati praznim deklamacijam, marljivo uči dubrovačku povijest, mnogo bi pametnija postala i razboritije djelovala.

Apstinenciju Obzoraša uz onaku motivaciju nijesam odobrio, jer, hoćeš nećeš u jezgri to je izjava impotencije. Da su ju motivirali jedino voljom ostaviti pravašima slobodne ruke i svijetu prištediti prizor borbe među opozicijama, tada možda mogla je stati. Pravaši su poraženi i tome se svak nadao. Stranka bez programa, a sredstva joj djelovanja jedino vika, napadanje i klevetanje, ne može naći odziva u narodu.

³⁸ D. Khuen Héderváry (1849—1918), hrvatski ban 1883—1903, ugarski ministar-predsjednik 1910—12.

³⁹ Ante Starčević (1823—96), političar i književnik. Zastupnik u Hrvatskom saboru. Osnivač, vođa i ideolog Stranke prava.

⁴⁰ »Katolička Dalmacija« (La Dalmazia cattolica), list koji je od 1870. izlazio u Zadru. Od 1877. uređivao ga je pravaš Ivo Prodan (1852—1933).

Moj dragi Kosto, treba priznati da je svakolika tamošnja opozicija na krivom putu. Ona neće da se obzire na praktične okolovštine, nego plovi u zraku i stavlja zahtjeve koji se, barem za sada, ne daju ispuniti. Ako hoće iole da do čednih uspjeha dođe, treba da se stavi na realni temelj sadašnjosti, pak da se na tome dalje gradi.

Imaš pravo, žalosno je naše zadnje rascjepanje, a žalosnije jer bez očitog uzroka. Nego tome se moralo doći, ukoliko od neko doba rascjepanje postalo u duhovima. A tome se mnogo od tamo pomoglo, a najviše mi je žao na Obzor. Rekbi da tamo nijesu imali prešnjeg posla nego stvoriti u Dalmaciji ono rastrovano stanje koje tamo vlada. Kako da doma nijesu imali predmeta o kome treba se baviti, hajde jedino bavi se Dalmacijom, osobitom njezinim zastupnicima. Tamo u opoziciji, imali smo i mi amo pošto poto u opoziciju. »Obzor«, koji kad polemizira sa »Hrvatskom«,⁴¹ znade govoriti o razboru, o fraseurima, o jakosti grla i sličnih, kad se našim poslima bavi, hajde povlađuj amošnjim fraseurima, zanešenjacima i smušenjacima. Još nije otvoreni rat pukao, jer na provokacije Bjankinove mi ne odgovaramo. Ali tako neće moći slijediti u vijeke i doživjet ćemo ono isto što su Česi i tamošnji Hrvati doživjeli. Mi smo sve postigli disciplinom i jedinstvom, razborom i umjerenošću, a sada rascjepkani gubimo svaku snagu, ter i vlada neće se na nas osvrutati. Bjankini, pop na silu, u duši je ono što Francuzi zovu *un révolté*, njemu se hoće opozicije a tout prix. On, kako svi naši popi uopće, slaba je znanja i u svakoj skupštini ne može se istaknuti neko vikom i praznim frazama. Najbolje si ga mogao prosuditi što vrijedi po njegovim govorim o bečkim rađam i valuti i po onoj gofaj interpelaciji po kojoj bi rekao da je Dalmacija Tonkin ili Uganda. Prije Sabora on je jedinstvo stranke skršio izjavom da neće s nama u klub, bez ikakva dogovora i premda je saborski klub pri zasjedanju god. 1890. zaključio da u tome pogledu zastupnici na carevinskom vijeću imadu postupati solidarno. I on je tu bio i glasovao. On je u taštini svojoj uvrijeđen bio jer nije izabran u Beču ni god. 1877 ni god. 1890, pak se htio osvetiti. A gdje taština odlučuje, tu nema dobra. I toga čovjeka oni ludi Politeo, koji dobro znade kako amo stvari stoje, u zvijezde kuje. Vidi se da je i njemu neuropatija udarila u glavu.

Žalosno je, ali to stoji da će se mučno doći do ujedinjenja. Oni koji su se onako izložili, ne mogu se povući. A mi stari ljudi ne smijemo se izvrći ruglu. Dakle, rastroj kako chez vous i naravno istim konačnim uspjehom.

Molim te dobavi jedan istisak ustava »dioničke tiskare«, ter mi ga pošalji.

Svi moji odvrtaču prijateljske pozdrave tvoje i one tvojih. Da si mi zdravo veselo. Tvoj prijatelj.

Miho

VI Pismo Miha Klaića neimenovanom naslovniku

(Arhiv Đakovačke biskupije, fasc. XXVII)

Iz Dubrovnika na 2. rujna 1863.

Velepoštovani Gospodine,⁴²

Gosp. urednik Nodilo javio mi je iz Zadra ono što ste mu Vi pisali po nalogu preuzvišenoga gosp. Bisk. Strossmayera. Kako isti gosp. Nodilo bit će vam odgovorio, na one uvjete mogli bismo bili naći novaca i u Matice Dalmatinske i drugovdje; ali je nevolja da »Narodni list« nema nepokretnina za moći dati ih u *ipoteku*. Mi smo iskali jedan prijateljski zajam, iz ruke u ruku, brez javnosti ikakve, za da se ne reče da smo mi hrvatski potplaćenici. Ali kad vi na ime gosp. Biskupa tražite ipoteku

⁴¹ »Hrvatska«, pravaški list koji je pod tim imenom izlazio u Zagrebu 1886—95 i 1900—03, a pod imenom »Hrvatska domovina« 1895—1900.

⁴² Kosta Milutinović misli da je riječ o Matiji Mrazoviću (usp. »Zadarska revija«, 1962, 273), što bi se moglo prihvatiti (v. bilj. 1).

od uredništva jednoga siromaškoga lista, to hoće reći, da gosp. Strossmayer nije u biću dati nam taj novac u zajam. Žao mi je u velike, jer »Narodni list« morat će prestat izlaziti odmah. To je velika šteta za narodnu stvar, jerbo, vjerujte mi, ako se što napredovalo u Dalmaciji, i ako narodna stranka opstoji jaka i nepomična, to je sve zasluga »Narodnog lista«. Naši protivnici imadu u rukama općine, Giuntu, Sabor a na neki način i vladu, a mi nemamo drugo nego list ovaj, u komu možemo naša načela braniti, i odbijati napadanja. Brez njega ostajemo brez oružja, a naši protivnici slatko će ti se nasmijati njegovoj smrti! — Tako sve malo po malo pada, štogod se bilo probudilo i podiglo u Dalmaciji iza listopadske diplome. Sve na staro mrtvilo se vraća, kako i ima biti u zemlji malenoj i siromašnoj, u kojoj baviti se o politici jest *lukšus* za puk kome treba svagdanjega kruha. *Primum vivere*... Ako igda i ova naša pokrajina obogati, moći će, može biti, i ona sama po sebi štogod uraditi stalnijega i plodnijega; za sad, svaka politička bura što svijetom potrese dođe i do Dalmacije ter je za čas strese, kako febra grozničava čovjeka, tek je u mir opet povrati i ostavi jasniju i nevoljniju. — Stara mana svih Slavjana uopće, a nas južnih napose, jest nesloga i neznatnost kako se ima raditi za postignuće opće svrhe, koju svak ima u ustima, ali malo ko zasnjeđočava djelima. Dokle se ne naučimo biti jedan za drugoga solidarni, i jedan drugomu u pomoć priteći kad je prava potreba, do tada ćemo biti vazda tuđi robovi, i svaki pokret izjalovit će se, kako je i ovi od zadnje tri godine.

Primite, velepoštovani gospodine, znak moga potpunoga štovanja s kojim ostajem.

Vaša preponizna sluga

Dr Miho Klaić

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXI—XXII

1968—69

Redakcioni odbor

IVAN KAMPUŠ
OLEG MANDIĆ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB